

NOTES SOBRE EL MANUSCRIT
DEL *DIRECTORIUM INQUISITORUM* DE NICOLAU EIMERIC
CONSERVAT A LA BIBLIOTECA DE L'ESCORIAL (MS. N. I. 18)

Els inventaris de manuscrits de les obres d'Eimeric publicats els darrers trenta anys compten que només dos còdexs del *Directorium inquisitorum* són de finals del segle XIV: el de la Biblioteca de l'Escorial, ms. N. I. 18, i el ms. 81 de la Biblioteca de la Universitat de Salamanca¹. Recentment Josep Perarnau ha descrit un nou ms. d'aquesta obra de l'inquisidor conservat a la Bibl. Bartomeu March de Ciutat de Mallorca, datable devers 1390². Podria ser, doncs, que tres manuscrits de l'obra senyera d'Eimeric fossin molt acostats al moment que l'inquisidor posà punt i final al seu llarg escrit; i atès que Eimeric morí el gener de 1399, haurien d'haver estat redactats del seu vivent. Pel que fa al de Mallorca, això no solament és així, sinó que Perarnau ja va demostrar el seu dia que l'inquisidor l'havia revisat personalment i fins havia escrit *manu propria*, a més d'algunes correccions, la llista dels cent errors lul·lians que el *Directorium* aporta en la segona part, qüestió IX³.

1. Cfr L. ROBLES CARCEDO, *Escritores dominicos de la Corona de Aragón (Siglos XIII-XV)*, Salamanca 1972, 150-153; Thomas KAEPPEL, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, III, Romae 1980, 159.

2. J. PERARNAU ESPELT, *Tres nous tractats de Nicolau Eymeric en un volum de les seves «Opera Omnia» manuscrites procedents de Sant Domènec de Girona*, dins «Revista Catalana de Teologia» IV/1 (1979) 79-100.

3. Per a la qüestió dels autògrafs d'Eimeric són de consulta obligada els treballs següents: Nicolas LIKHATSCHIEFF, *Une lettre de Nicolas Eymerici*, dins «Mélanges offerts à M. Émile Châtelain», Paris 1910, 130-134, on es reproduïx una lletra autògrafa eimericiana; Johannes BRINKTRINE, *Hermann von Prag, ein vergessener Kanonist und Theolog des 14. Jahrhunderts*, dins «Miscellanea Francisco Ehrle, I» (Studi e Testi, 37) Roma 1924, 357-374 [a les pàgines 366 i 373 es reproduïxen les signatures d'Eimeric en qualitat de testimoni de la compra pel bisbe Marc de Lisboa de sis mss. de la BAV: Vat. lat. 713, f. 146v; 914, f. 138v; 963, f. 169v; 1016, ff. 193v i 260v; 1318, f. 137; 4023, f. 245]; G. MERCATI, *Intorno a due codici Vaticani di Ermanno da Praga, ib.*, 459-462, que completa el treball de Brinktrine; J. PERARNAU I ESPELT, *El manuscrit lul·lià «princeps»: el Llibre de Contemplació en Déu de Milà*, dins «Studia Lullistica et Philologica. Miscellanea in honorem Francisci B. Moll et Michaelis Colom», Ciutat de Mallorca, Maioricensis Schola Lullistica 1990, 53-60; i *De Ramon Llull a Nicolau Eimeric. Els fragments de l'«Art amativa» de Llull en còpia autògrafa de l'inquisidor Eimeric integrats en les cent tesis antilul·lianes del seu «Directorium inquisitorum»*, dins «ATCA» 16 (1997) 7-129, especialment 59-68, amb la bibliografia que s'hi cita i les mostres de lletra autògrafa d'Eimeric que s'hi publiquen.

Denifle no considerava del XIV el ms. de Salamanca⁴, encara que no ho argumentava. Avui deixarem aquest problema sense decidir, perquè no coneixem aquell còdex. En canvi, corroborarem el caràcter antic del manuscrit escurialenc i n'exposarem alguna particularitat potser interessant. Començarem, doncs, per la seva descripció, seguint l'esquema per a la descripció de manuscrits que vam detallar en el volum 17 d'aquest anuari, pp. 296-298.

I

I. ENQUADERNACIÓ

1. Cobertes

- a) Mides de superfície i gruix: 300 x 220 x 60
- b) Material: de pergamí

2. Llom de pergamí, ras

- a) Tipus, tècnica i nombre de relligadures: són visibles des de l'interior quatre nervis de relligadura
- b) Dalt de tot, escrit en tinta, en lletra del s. XVII, signatura de la biblioteca del comte-duc d'Olivares: «Cax. 27 nuº 18».⁵

3. Altres elements

- c) Folis de protecció i de guarda: dos al començament, un al final. Foli de guarda inicial IIv, escrit en llapis vermell, cota actual del manuscrit: «N. I. 18». Dalt de tot, en tinta: «13».
- Capçada dalt i baix.

4. Conclusió: És del segle XVII.

II. COS DEL VOLUM

1. Composició material: Ms. homogeni

2. Matèria: pergamí

4. Folis: II + 196 + I

5. Dimensions: 284 x 215

6. Plecs:

- 1 plec de 4 x 2, folis I-VIII, amb reclam: «est in diuinitate»

4. H. DENIFLE, *Die Hss. von Eymeric's Directorium inquisitionis*, dins «Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters» I (1885) 143-145.

5. Que la signatura correspon a la biblioteca del Comte-Duc, se sap, entre d'altres raons, pel ms. 9/5729 de la Reial Acadèmia de la Història, *Bibliotheca Selecta del Conde Duque de San Lucar Gran Chanciller. De Materias Hebraeas, Griegas, Arabigas, Latinas, Castellanas, Francesas, Tudescas, Italianas, Lemosinas, Portuguesas etc.*, fol. 336v, on es llegeix: «Nicolai Eimerici. Directorium Inquisitionum, fol. membr. Cax 27. Num. 18».

- 1 plec de 4 x 2, folis VIII-XVI, amb reclam: «-stinatos»
- 1 plec de 4 x 2, folis XVII-XXIV, amb reclam: «apostolice»
- 1 plec de 3 x 2, folis XXV-XXX, amb reclam: «esse dicet»
- 1 plec de 4 x 2, folis XXXI-XXXVIII, amb reclam: «solute mandatis»
- 1 plec de 4 x 2, folis XXXIX-XLVI, amb reclam: «facere»
- 1 plec 4 x 2, folis XLVII-LIV, amb reclam: «comutandum sit ar. s.»
- 1 plec 4 x 2, folis LV-LXII, amb reclam: «de qua in predicta»
- 1 plec de 4 x 2, folis LXIII-LXX, amb reclam: «ipsa pietas»
- 1 plec de 4 x 2, folis LXXI-LXXVIII, amb reclam: «-dictis s. de»
- 1 plec de 4 x 2, folis LXXIX-LXXXVI, amb reclam: «videbunt clare»
- 1 plec 4 x 2, folis LXXXVII-XCIV, amb reclam: «heretici isti»
- 1 plec 4 x 2, folis XCV-CII, amb reclam: «celestino pape»
- 1 plec 4 x 2, folis CIII-CX, amb reclam: «de illis qui»
- 1 plec de 4 x 2, folis CXI-CXVIII, amb reclam: «-dendo»
- 1 plec de 4 x 2, folis CXIX-CXXVI, amb reclam: «-lencia»
- 1 plec de 4 x 2, folis CXXVII-CXXXIV, amb reclam: «sequenti»
- 1 plec de 4 x 2, folis CXXXV-CXLII, amb reclam: «-sunt pertingere»
- 1 plec de 4 x 2, folis CXLIII-CL, amb reclam: «nos igitur»
- 1 plec de 4 x 2, folis CLI-CLVIII, amb reclam: «inquisitor»
- 1 plec de 4 x 2, folis CLVIII-CLXVI, amb reclam: «sententia qua»
- 1 plec de 4 x 2, folis CLXVII-CLXXIV, amb reclam: «de citationibus»
- 1 plec de 4 x 2, folis CLXXV-CLXXXII, amb reclam: «-paratim non quando»
- 1 plec de 4 x 2, folis CLXXXIII-CXC, amb reclam: «domini temporales»
- 1 plec de 3 x 2, folis CXLI-CXCVI, amb reclam: «-cheorum»

8. Foliació contínua contemporània en xifres romanes a l'angle superior dret del recto dels folis.

11. Forats per al ratllat visibles als folis 80r-94v.

III. CONTINGUT LITERARI

1. Foli Ir, *inc.* de la carta dedicatòria (rúbrica): «Incipit epistola in librum vocatum directorium inquisitionum compilatum per fratrem Nicholaum eymerici Ordinis fratrum predicatorum sacre theologie magistrum capellanum domini nostri pape ac in terris domini Regis aragonum inquisitorem heretice prauitatis» (fi de rúbrica). Frater Nicholaus eymerici ordinis ffratrum predicatorum, sacre theologie magister indignus, Sanctissimi domini pape capellanus ac inquisitor heretice prauitatis in omnibus Regnis et terris Serenissimi principis domini Regis Aragonum dicioni subiectis a sancta sede apostolica specialiter delegatus. Venerabilibus patribus, fratribus eiusdem ordinis in Christi visceribus predilectis vniuersis et singulis comissariis vicariisque nostris in terris et Regnis prefatis ad peragenda sancte fidey negocia destinatis. Salutem et prauitatis heretice labem feruenti spiritu extirpare. Ne pia inquisitionis negocia ...

F. 1vb, *exp.* de la carta dedicatòria: «... ad laudem et exaltationem sanctissimi nominis Domini Ihesu Christi cui est et sit laus, honor et gloria in secula seculorum amen (rúbrica:) Explicit epistola».

F. 1vb, *inc.* del tractat: «Incipit Prima pars directorii officii inquisitionis heretice prauitatis. Et est de fide catholica. De summa trinitate et fide catholica de volumine maiori decretalium (fi de la rúbrica). Firmiter credimus et simpliciter confitemur quod unus solus est uerus Deus ...»

F. 24ra, *exp.* de la primera part: «... contra quam dicere non intendit. (rúbrica:) Explicit prima pars huius operis quod directorium appellatur. Incipit Secunda pars istius libri scilicet directorii. De hereticis de volumine maiori decretalium» (fi de rúbrica).

Inc. de la segona part: «Secunda pars huius directorii officii inquisitionis. Et est de hereticis, de eorum credentibus, fautoribus, receptatoribus et defensoribus, de fide suspectis...»

F. 128vb, *exp.* de la segona part: «... quod seculari iudicio sine ulla audientia est tradendus, sed loquitur in distincte vnde puto papam in huiusmodi consulendum. (rúbrica:) Explicit secunda pars. Incipit tertia pars huius operis» (fi de rúbrica).

Inc. de la tercera part: «Tertia pars huius directorii officii inquisitionis est de practica huius officii qualiter scilicet sit ipsum officium exequendum. Et hic oportet tria videre».

F. 195ra, *exp.* de la tercera part: «... Et siqui ex hiis in prosecutione huiusmodi negocii forte decesserunt eis peccatorum omnium de quibus corde constricti et ore confessi fuerint plenam veniam indulgemus».

«Explicit totum directorium inquisitionis heretice prauitatis compilatum auinionie per fratrem Nicholaum eymerici ordinis predicatorum, sacre thologie (sic) magistrum ac Inquisitorem Aragonie heretice prauitatis anno domini Millesimo CCCLXXVI^o etc.»

F. 196ra, *inc.* de la Taula (rúbrica:) «Incipit tabula (fi de rúbrica). Prima pars de fide catholica in qua hec per ordinem continentur». F. 196va, *exp.*: «XIII questio est hereses et errores Mani...» (fine mutilus).

2. Identificació de l'autor i obra:

NICOLAUS EYMERICH, *Directorium inquisitorium*.

3. Catàlegs i bibliografia:

GUILLERMO ANTOLÍN, O. S. A., *Catálogo de los Códices Latinos de la Real Biblioteca del Escorial*, vol. III, Madrid, 1913, 128-129; vol. V, Madrid 1923, 295.

ALBERTO COLLELL COSTA, *Escritores Dominicanos del Principado de Cataluña*, Barcelona 1965, 117.

HEINRICH DENIFLE, *Die Hss. von Eymericis Directorium inquisitionis*, dins «Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters» I (1885) 143-145.

FRANCISCO DIAGO, *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores*, Barcelona, Sebastián de Cormellas 1599, f. 49ra.

EMILIO GRAHIT Y PAPELL, *El inquisidor fray Nicolás Eymeric*, Girona 1878, 79-104.

THOMAS KAEPPEL, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, I-S, Romae 1980, 158-159.

THOMAS KAEPPEL, O. P. († 1984) EMILIO PANELLA, O. P., *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. IV, T-Z. *Praemissis addendis et corrigendis ad volumina I-III*, Roma, Instituto Storico Domenicano, 1993, 206-207.

JOSEP PERARNAU I ESPELT, *Tres nous tractats de Nicolau Eimeric en un volum de les seves «Opera Omnia» manuscrites procedents de Sant Domènec de Girona (Ciutat de Mallorca, Biblioteca Bartomeu March, 15-III-6)*, dins «Revista Catalana de Teologia» IV/1 (1979) 79-100.

IACOBUS QUÉTIF - IACOBUS ÉCHARD, *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, vol. I, Paris 1719, 710a-b.

R. RICOZZI, *L'inquisiteur Nicolas Eymeric (1320-1399). Sa vie et ses œuvres*, dins «École Nationale des Chartes. Positions de thèses ... de 1936», Nogent le Rotrou 1936, 156-157.

LAUREANO ROBLES CARCEDO, *Escritores dominicos de la Corona de Aragón. Siglos XIII-XV*, Salamanca 1972, 150-153 [publicat allí mateix l'any anterior en el vol. 3 del «Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España», 11-177].

ISACIO RODRÍGUEZ, *Repertorio de Historia de las ciencias Eclesiásticas en España. 1. Siglos XIII-XVI*, Salamanca 1967, 254.

JAUME ROURA ROCA, *Posición doctrinal de Fr. Nicolás Eymeric, O. P., en la polémica luliana*, Girona 1969, 69-70.

FR. BALTASAR SORIÓ, O. P., *De viris illustribus Provinciae Aragoniae Ordinis Praedicatorum*. Estudio Preliminar y edición por el Rvdo. P. Fr. José Mª de Garganta Fábrega, O. P. València, Instituto Valenciano de Estudios Históricos 1950, 61.

E. VAN DER VEKENÉ, *Zur Bibliographie des Directorium inquisitorium des Nicholaus Eymeric*, 1961.

4. Edicions:

1) *Suma* (sic) *utilissima errorum et heresum*, Sevilla, Stanislaus Polonus ca. 1500 [ex directorio fidei sumptum vel extractum].

2) *Directorium inquisitorium*. Sequuntur decretales tituli de summa trinitate et fidei catholice, G. L. per iohannem luschner ... sub factis ex expensis ... Didaci de deça: barchinone, 1503, fol.

3) *Directorium inquisitorium* R. P. F. N. Eymerici ... denuo ... emendatum et accessione multarum literarum Apostolicarum, officio Sanctae Inquisitionis deservientium locupletatum, cum scholiis ... F. Pegnae, etc., 3 pt., Romae 1578-1579, fol.

4) *Directorium inquisitorum* ... cum commentariis F. Pegñae ... In hac postrema editione iterum emendatum et auctum et multis litteris Apostolicis locupletatum. Accessit haeresum, rerum et verborum ... index, Romae 1585, fol.

5) *Directorium inquisitorum* ... cum commentariis Francisci Pegnae, Romae, In aedibus Populi Romani apud G. Ferrarium 1587.

6) *Directorium inquisitorum F. Nicolai Eymerici* cum commentariis Francisci Pegnae, Venetiis, apud Marcum Antonium Zalterium 1595.

7) *Directorium inquisitorum*, Venetiis, apud M. A. Zalterium 1607.

8) *Propositions d'un livre intitulé Directorium Inquisitorum*, 1615 [cf. ROBLES CARCEDO, *o. c.*, 153].

9) *Le manuel des Inquisiteurs à l'usage des Inquisitions d'Espagne et de Portugal*, ou abrégé de l'ouvrage intitulé *Directorium Inquisitorum*, composé vers 1358 par N. Eymeric ... On y a joint une courte histoire de l'établissement de l'Inquisition dans le Royaume de Portugal, tirée du Latin de L. a Paramo, Lisbonne 1642, in-12°.

10) *Le manuel des Inquisiteurs à l'usage des Inquisitions d'Espagne et de Portugal* ..., Lisbonne 1762, in 12°.

11) *Manual de Inquisidores*, para uso de los inquisidores de España y Portugal, o compendio de la obra titulada Directorio de Inquisidores de N. Eymerico ... traducida del francés en idioma castellano por don J. Marchena, con adiciones del traductor acerca de la Inquición de España. Montpellier 1819, 2°, 152 p.

12) *Manual de inquisidores* ... Montpellier 1821.

13) *Manual de inquisidores*, traducido del francés de André Morellet al castellano por D. Juan Marchena, con adiciones del traductor; Madrid, J. del Collado 1822.

14) *Jurisprudencia inquisitorial o Manual de inquisidores*, por Nicolas Eymeric. Edición aumentada con notas y documentos históricos, Buenos Aires, Imprenta central de B. Victory y Suárez 1864.

15) NICOLAU EYMERICH - FRANCISCO PEÑA. *Le manuel des inquisiteurs*. Introduction, traduction et notes de Louis SALA-MOLINS, E. P. H. E. et Mouton 1973, 249 p. [selectiu].

IV. ESCRIPTURA

1. Caixa d'escriptura: 202 x 150, a dues columnes, llevat de la carta dedicatòria, que és a columna tirada. 42/43 ratlles. Impaginació: 25 + 70 + 10 + 65 + 40 x 25 + 195 + 90.

3. Tipus de lletra i mans: Escripura gòtica textual del s. XIV.

4. Reclams horitzontals.

5. Decoració: Rúbriques. Capitals blaves i vermelles amb tocs afiligrats. Majúscules inicials de paràgraf blaves i vermelles. A l'interior dels paràgrafs, lletres amb tocs de vermelló. Calderons vermells i blaus.

10. Revisions i correccions: Moltes notes marginals, de mans, tintes i escriptures diverses. El ms. ha estat revisat per Eimeric, el qual també hi ha afegit algunes de les notes marginals i altres anotacions autògrafes. Hi ha una mà que ha escrit notes marginals *passim*, on generalment s'escandalla el contingut dels paràgrafs. Hem identificat notes personals i algunes correccions d'Eimeric als folis: 1v-7v, 9v-12r, 14r, 20rv, 24r-25r, 27r-29r, 30v, 31v, 36r, 50r, 53r, 71r, 81rv, 87r, 88r, 92v-93r, 94v, 96r, 101r, 103r, 104v, 107r-111v, 116r-118r, 122r, 123v, 124r, 126v, 128v, 135r, 130r-v, 138v-147r, 151r, 162r-167v, 169v, 172v, 175rv, 178v, 179v, 180v, 184r, 187v, 188r.

11. Antigues signatures: cf supra, I, 2, b). Fol 1r, dalt de tot, signatura olivariense: «27. 13». Dessota, signatura actual: «I. N. 18». Ambdues amb tinta.

V. CONCLUSIÓ

1. Estat de conservació excel·lent.

2. Datació. El ms. es redactà entre 1377 i 1385.

3. Origen català o aragonès.

4. Propietaris i procedència: Arriba a l'Escorial formant part dels llibres del Comte duc d'Olivares, després del 1671. És probable que el còdex hagués format part de la biblioteca de Jeroni Zurita, que la va donar a la cartoixa saragossana d'Aula Dei a finals del s. XVI. Olivares la va demanar al gran prior de la Cartoixa, i així la va obtenir. Antolín es pregunta si hauria ingressat a l'Escorial per confiscació de béns del comte-duc (*o. c.*, vol. V, 274).

II

Examinem ara algunes, almenys, de les notes autògrafes d'Eimeric.

1. La primera que oferim a la consideració del lector ja té un to força personal, i es llegeix al f. 12r: «Ad instantiam fratris Nicolai eymerici inquisitoris aragonie tres articuli iubentur ne predicentur».

És a la primera part i toca el paràgraf que en el ms. escurialenc va sota la rúbrica següent: «Condemnatio et inibicio quorundam articulorum de sacramento altaris facta per dominum Gregorium papam XI^m». En apèndix i procedent de l'ADB publiquem el decret de l'inquisidor i dels vicaris generals del bisbe de Barcelona d'onze d'octubre de 1371 que es refereix als

articles sobredits i a llur prohibició, on consta també el tenor dels articles i qui els predicà: fra Joan Lladó⁶.

2. La segona anotació d'Eimeric que cal destacar té una considerable extensió i una importància certa. Per començar, no figura als marges laterals dret o esquerre, sinó als marges inferiors de dos folis. En segon lloc, no és pròpiament una nota, ans una addició. En tercer lloc, és de matèria lul·liana i aquí rau la seva importància.

En el manuscrit de la Biblioteca B. March de Ciutat de Mallorca i en les edicions del *Directorium* la qüestió IX de la segona part conté, com ja hem dit, la famosa llista dels cent articles lul·lians condemnats, i tot seguit la llista dels dotze errors dels lul·listes. No és així en el ms. escurialenc, perquè en el seu primer estat el ms. tancava la qüestió IX amb el primer paràgraf que ve després de l'article lul·lià que fa cent, i que es llegeix així:

«Quam plures articulos ponit | in suis libris hereticales et erroneos, | temerarios et periculosos, qui digni | relatione et memoria non existunt, | ut pote qui nulla ratione apparenti | uel colorata fulciuntur, sed potius temeritati, | presumptioni (sic), voluntati proprie et ignorantie multae ac imperitiae innotuerunt»⁷.

Immediatament després d'aquests mots la rúbrica assenyala el canvi de qüestió: (rúbrica:) «X^a questio». Però, i també en rúbrica, algú va intercalar allí mateix: «Errores lul·listarum»; i una crida remet al marge inferior on, de lletra autògrafa d'Eimeric, es llegeix:

[f. 92v, *in calce*] «Horum centum articulorum primus in duobus eius exemplaribus quos legi non inuenitur taliter totaliter sed ut mihi inquisitori uideretur qui satis legi contuli | et perlegi inuenitur equipollenter seu consequenter. Qui centum articuli a compilatione XX magistrorum predictorum fuerunt abstracti. Iste Rus. lull multos sequaces habuit | atque hodie habet qui impudenter doctrinam suam licet hereticam et peruersam atque ab ecclesia reprobata totis viribus sustinent et defendunt qui (*tatxat*: sequiles) sequaces lulliste | ab

6. Per a tota aquesta qüestió cfr *Directorium inquisitorum*, Romae 1578, 44. Articles semblants també havien estat defensats per Pere LOMBARD (*IV Sent.*, dist. 13, n° 1; PL 192, 867-868); INNOCENCI III (*De mysterio missae*, l. IV, c. 11; PL 217, 863); i sant BONAVENTURA (*In IV Sent.*, dist. 13, a. 2, q. 1; *Opera Omnia*, t. IV, ed. Quarachi 1889, 307-309. Més tard Pere de Bonageta i el català Joan Lladó els tornaren a divulgar. Foren publicats per C. du Plessis d'Argentré, *Collectio iudiciorum de novis erroribus qui ab initio XII saeculi... usque ad a. 1713 in Ecclesia proscripti sunt et notati*, I, Lutetiae Parisiorum 1724, 390b s. D'aquí van passar a les successives edicions de l'*Enchyridion symbolorum* iniciat per H. DENZINGER. S'ha referit darrerament a aquests textos Gary MACY, *Nicolas Eymeric and the condemnation of orthodoxy*, dins *The Devil, Heresy and Witchcraft in the Middle Ages: Essays in Honor of Jeffrey B. Russell*, editat per Alberto FERREIRO (Cultures, Beliefs and Tradition. Medieval and Early Modern Peoples, 6), Leiden-Boston-Köln, Brill 1998, 369-381.

7. Bibl. de l'Escorial, ms. N. I. 18, f. 92va línies 27-34; Bibl. B. March, ms. 104-II-7, f. (LXXVII)c; ed. PEGNA 1578, 260b.

isto R. Lull comuniter apellantur. Hereses atque errores lulistarum isti sunt. Primus error quod Rus. lull dogma suum non habuit per hominem neque | per studium sed per reuelacionem ihesu Xti qui insula mayoricarum in quodam monte sibi aparuit crucifixus. Qui dominus ihesus ibi illi dogma contulit antedictum. Secundus | error quod doctrina Ri. lull excellit omnium aliarum doctrinarum in bonitate et ueritate etiam augustini. Tertius error quod theologi magistri temporis moderari nihil sciunt de uera theologia. Quartus error quod Deus ueram theologiam a theologis moderni temporis propter peccata eorum abstulit et eam lulistis | contulit. Quintus error quod omnes doctrine destruentur nisi doctrina R. lull que perpetuo remanebit. Sextus error quod tempore Antichristi omnes nos | theologi apostatabimus a fide et tunc luliste ipsi per doctrinam ipsius R. reducent ecclesiam ad fidem catholicam. Septimus error quod doctrina [fol. 93r, *in calce*] | Veteris testamenti attribuitur Deo Patri, doctrina noui testamenti attribuitur Dei Filio, sed doctrina R. lull Deo Spiritui Sancto. | Octauus error quod doctrina R. lull non potest haberi neque per studium neque per hominem sed tantum per Spiritus Sancti reuelacionem. Nonus | error quod doctrina R. lull sic ab eius sectatoribus per Spiritus Sancti reuelacionem habetur quod in breui tempore, quia in XXX, XL, | L (*canc*: LX) vel LX horis habetur. Decimus error quod doctrinam R. lull nullus intelligit nec intelligere potest nisi soli luliste ipsi. | Vndecimus error quod dominus Gregorius papa vndecimus qui doctrinam R. lull in XX eius voluminibus contentam vt hereticalem in dulcentis articulis Auinione in consistorio condemnauit totamque generaliter ut suspectam uehementer de heresi cunctis fidelibus linterdixit, sacrum collegium quod consensus, Cardinalis ostiensis qui commissarius in illa causa fuit, magistri in theologia ultra XX | qui ad condemnationem predictam consilium prestiterunt, isti doctrinam istam non intellexerunt, decepti sunt et turpiter errauerunt. Duo | decimus error quod Rus. predictus est in celis beatus et pro tali habendus a suis sectatoribus et nominandus».

Que el paràgraf «Horum articulorum ... fuerunt abstracti» hagi estat afegit al cos de la novena qüestió, en el mateix moment que s'hi afegien els dotze errors dels lul·listes, pot orientar de manera decisiva per a la datació del ms. El paràgraf sobredit té un aire explícit d'autojustificació. Eimeric hi reconeix la no literalitat lul·liana del primer de la llista dels cent articles lul·lians, però hi reivindica l'equivalència del significat, és a dir, la legitimitat de la seva redacció. Creiem que es pot afirmar molt raonablement que la pseudo-rectificació de l'inquisidor és una conseqüència dels treballs de la comissió convocada per l'inquisidor antagonista d'Eimeric, fra Bernat Ermengol, on els comissionats afirmaren unànimement que tres dels articles lul·lians de la llista dels condemnats per Eimeric, tal com estaven redactats, eren herètics, però no es trobaven d'aquella manera en l'obra de Lull, de la qual l'inquisidor afirmava que els havia extrets⁸. La comissió Ermengol acabà els seus treballs el 19 de maig de 1386. Per tant, la nota

8. Cfr supra, pp. 10-13, 43-46, 302-303, 362-368.

autojustificativa d'Eimeric és posterior a aquesta data, i això permet de conjecturar que el ms. de l'Escorial ja era escrit abans del 19 de maig de 1386. El seu *terminus ad quem*, doncs, s'ha de situar abans d'aquell any.

Que la nota fos seguida dels errors dels lul·listes, és a dir, que Eimeric redactés d'una tirada tota la llarga addició, és perfectament coherent amb la datació que conjecturem. Com es pot veure en aquest mateix volum, les dotze proposicions dels lul·listes afegides al ms. escurialenc són la base del *Dialogus contra lullistas* que Eimeric escriu a finals del 1389. Tot lliga: La gran escomesa d'Eimeric contra Llull és dels anys setanta, fins a obtenir de Gregori XI la butlla *Conservationi puritatis* (1376); la gran escomesa dels lul·listes contra Eimeric és dels anys 1386-1389. L'addició eimericiana que comentem és la conseqüència de les lluites d'aquests anys. El ms. és lògicament anterior a l'addició i a les causes que la produeixen.

3. Una altra nota molt personal d'Eimeric és la que es llegeix al foli 118r, al marge inferior: «Hanc extrauagantem fieri procurauit ego inquisitor frater Nicholaus eymerici et est similis tenoris sicut extrauagans contra iudeos Turbato corde, de qua supra, que statim proxima».

Som a la segona part, q. 45, en la qual l'inquisidor planteja el problema dels cristians que es converteixen a la religió mahometana, tractat i resolt com el problema dels cristians convertits al judaisme, matèria tocada en la precedent qüestió 44. Així com per als cristians convertits al judaisme hom disposava de la butlla de Nicolau IV *Turbato corde*, ara sabem que Eimeric obtingué de Gregori XI, calcada sobre aquesta, la butlla *Admodum dolenter*; d'aquí ve que l'inquisidor reconegui que les dues butlles tenen un tenor semblant⁹.

4. Al foli 122r hi ha una altra nota molt llarga. Correspon a la segona part, q. 46, dedicada a la jurisdicció de la inquisició sobre els infidels i en general als qui s'oposen a la fe cristiana, al final de la qual Eimeric explica el cas del jueu Astruc de Piera i les dificultats que va tenir per a poder finalment processar-lo com a invocador del diable. La nota de l'inquisidor és sorprenent, perquè aporta un document de Pere III sobre aquesta qüestió¹⁰; i el

9. Cfr *Directorium*, ed. c., 351b-352a.

10. Eimeric també va posar en circulació aquest document de Pere III, per ara no trobat a l'ACA, en el seu *Tractatus brevis super iurisdictione inquisitorum contra infideles fidem catholicam agitantes*, editat per J. PERARNAU dins «ATCA» 1 (1982) 79-126; la carta del rei és a les pp. 122-123. La republicuem ara per dues raons: la primera per a corroborar una intuïció del seu savi primer editor que confesava: «... entorn del sentit genèric de la carta, afegiré que em sembla que cal afegir una petita rectificació en el text; a la línia 329 em sembla que l'original devia dir «*inquisitionis* (no *inquisitoris*) officium», tal com trobem en la línia 335 i demana la correcció gramatical a fi d'evitar la repetició i el pleonasma amb els *inquisitores* de la línia següent (330-331)» (*ib.*, 124, en nota). Efectivament, és el que diu el text que es llegeix en el ms. de l'Escorial. L'altra raó perquè la tornem a editar, deixant a part variants menors, és perquè al final hi ha l'esment del canceller per les mans del qual l'afer passà, dada omesa per Eimeric en el text del *Tractatus brevis*.

seu adversari declarat, Nicolau Eimeric, afirma *manu propria* que el document del rei és molt bo: «Littere regis petri multum bone pro officio. Erat cancellarius Cesaraugustanus archiepiscopus ille bonus Lupus dictus».

La llarga nota escrita en gòtica textual probablement pel mateix copista del ms., sembla pensada com un afegit al text del *Directorium*, que finalment no ha passat a les edicions modernes, i diu així:

«Que diligenter considerans Petrus Rex aragonum vt princeps catholicus concessit inquisitoribus literas | tenoris sequentis: Petrus Dei gratia Rex Aragonum, Valentie, Maioricarum, Sardinie et Corsice comesque | Barchin. Rosilionis et Ceritanie, inclito et magnifico infanti Iohanni Carissimo primo genito | et generali locum tenenti nostro, duci Gerunde, comiti Ceruarie, paterne benedictionis plenitudinem cum sallute, Necnon Gubernatoribus, vicariis, suprajuntariis, iusticiis, Calmedinis, baiulis, merinis, iudicibus ceterisque officialibus nostris vbilibet constitutis uel eorum locatenentibus ad quos presentes peruenerint, Salutem | et dilectionem. Quia inter ceteras curas nostre mentis consistorio incumbentes illud assidue meditatur quod tanto | pocius circa incrementum fidei orthodoxe et eidem aduersantium exterminium tenemur ex debito nostre regie dignitatis quanto per id gratum altissimo impertimur obsequium a quo fides ipsa cepit exordium, et per quam specialiter in ipsius fidei fullcimentum constituti christiani principes dinoscuntur, idcirco plenis affectibus ut conuenit tumentes vt | [fol. 122r *in calce*] inquisitionis officium contra iudeos et sarracenos inceptum seu etiam incipiendum per inquisitores heretice prauitatis | seu commissarios eorumdem effectum iustitie consequatur, uobis et cuilibet vestrum dicimus et precipiendo mandamus de | certa scientia et expresse et etiam uobis dictis officialibus sub pena nostre gratie et mercedis, quatenus ipsis inquisitoribus com | missariisque eorum nullum in ipso inquisitionis officio contra iudeos et sarracenos impedimentum seu obstaculum ap | ponatis, ymo eis quando et quociens inde requisiti fueritis tam in capcione personarum quam etiam in omnibus aliis oportulis et expedientibus ad eorum officium exercendum impendatis, omni dilacione, difugio, excusatione | moreque dispendio proculpulsis, fauorem ordinatum et auxilium oportunitum, nullam in hiis culpam seu negligenciam comittentes. Datum Barchinone sub nostro sigillo pendenti XIII die february | anno domini M° CCC° LXX° VII° Regnique nostri quadragesimo secundo. Luppus cancellarius».

Aquest document haurà d'ésser compulsat un dia o un altre en els corresponents registres de l'Arxiu Reial de Barcelona, com és normal. Partint ara de la hipòtesi que sigui autèntic, hipòtesi altrament inevitable, resulta un document alligonador. Tal com indica el primer document que publiquem en apèndix, l'afer entorn del jueu Astruc de Piera se solucionà favorablement a la inquisició l'any 1371. Aquell mateix moment es descabdellava el conflicte entre les autoritats civils i eclesiàstiques de Tarragona, en el qual intervingueren el rei, per una banda, i Eimeric per l'altra, en termes que fan pen-

sar que la topada fou d'una extrema animositat¹¹. Tan a propòsit de les previsions de la inquisició de judicar Astruc de Piera com invocador del dimoni, extenent així la seva jurisdicció sobre els infidels, com a propòsit del conflicte entre l'autoritat reial i l'arquebisbe, el que estava en joc no era simplement una qüestió accidental, sinó que s'enfrontaven clarament dos poders amb interessos divergents: el del rei, decidit a imposar *de facto* la seva autoritat fins i tot allí on *de jure* no hi tenia res a fer, i el de l'Església, gelosa de les seves prerrogatives i dels seus dominis exclusius, i disposada a defensar-los a peu i a cavall i, en el cas dels jueus i sarraïns, disposada a ampliar-los o, almenys, a exercir la seva influència perquè el control d'aquestes minories religioses esdevingués més i més efectiu i constrictiu.

Eimeric jugà clarament aquesta carta, i la defensà des del punt de vista teòric diverses vegades¹². La lletra de Pere III que ara apareix inserida de mà pròpia d'Eimeric en un dels exemplars més antics del *Directorium* permet de saber que en aquesta batalla Eimeric tingué valedors de molt pes i que, comptat i debatut, fou guanyada per l'Església. Efectivament, la carta de Pere III porta data del 1377, i aleshores Eimeric ja feia dos anys que havia estat exiliat pel rei, de manera que no podia tenir en aquell moment cap paper directe en l'afer. D'altra banda és el mateix inquisidor qui assenyalava la intervenció del canceller, que aleshores era l'arquebisbe de Saragossa, Llop Fernández de Luna¹³. No deixa d'ésser simptomàtica la reacció positiva d'Eimeric i l'elogi que fa del canceller, en uns termes que poden fer pensar que l'arquebisbe ja era aleshores mort i, per tant, permeten de conjecturar que la nota eimericiana és posterior a l'any 1382.

Per desgràcia no coneixem documentació dels arxius eclesiàstics saragossans sobre afers relacionats amb la inquisició i encara menys amb Nicolau Eimeric. Aquest fet constitueix una mancança molt gran en els estudis eimericians. Com a inquisidor d'Aragó, Eimeric tenia jurisdicció en dues

províncies eclesiàstiques, i no deixaria d'ésser molt instructiu poder comparar si la seva acció a l'Aragó provocava les mateixes reaccions que a Catalunya i a València, i per quins motius. Com sigui, la nota que acabem de transcriure obre una escaleta i permet de comprendre que, almenys pel que fa al problema del control de les minories religioses no cristianes tal com l'entenia Eimeric, l'inquisidor trobà una complicitat important en l'arquebisbe Llop Fernández de Luna, el qual obligà el rei Pere a fer una concessió que no podia ésser gaire del seu gust¹⁴.

5. Una nota més trivial apareix al foli 136v, ja en plena tercera part del *Directorium*, en els paràgrafs dedicats a les denúncies dels heretges: «Inquisitor debet habere unum librum secretum in quo scribat denunciations, per dioceses distinctum».

La nota seria purament «de servei», si no fos perquè dels temps de l'Eimeric s'ha conservat un fragment del que devia ésser un exemplar d'aquest «llibre secret de les denúncies»¹⁵, i se n'ha publicat el contingut¹⁶. Fragmentari i tot, el document és preciós per tal de fer-se càrrec de cap on s'orientava el treball de la inquisició durant la segona meitat del s. XIV als bisbats del nord de Catalunya.

6. A part de les notes autògrafes d'Eimeric, hi ha un altre anotador dels marges del ms. escurialenc, molt productiu per cert i que avui lamentablement no podem estudiar amb la completesa que seria desitjable. Aquest anotador devia ésser d'alguna manera professional de la inquisició, perquè algunes vegades expressa parers crítics sobre teories jurídiques d'altri¹⁷, o copia textos que li devien semblar complementaris dels molts que Eimeric va aplegar a la primera part del *Directorium*¹⁸.

14. Sobre la resistència del rei Pere III i del seu successor Joan I contra l'intent de la inquisició d'intervenir en les minories jueva i sarraïna, a més de l'edició del *Tractatus brevis eimerici* de Perarnau, ja citada, es pot consultar també el nostre treball *El «Tractatus de haeresi et de infidelium incredulitate et de horum criminum iudice»*, de Felip Ribot, *O. Carm. Edició i estudi*, dins «ATCA» 1 (1982) 127-190. Dins l'Església no hi havia només una línia entorn d'aquest problema, o almenys la cort era capaç de trobar partidaris de la seva posició entre eclesiàstics de prestigi.

15. Cfr H. OMONT, *Mémorial de l'inquisiteur d'Aragon à la fin du XIV siècle*, dins «Bibliothèque de l'École des Chartes» 68 (1905) 261-268.

16. Johannes VINCKE, *Zur Vorgeschichte der Spanischen Inquisition in Aragon, Katalonien, Mallorca und Valencia während des 13. und 14. Jahrhunderts*, Bonn 1941, 162-182.

17. Al foli 58r hi ha una nota marginal crítica que fa referència a la *Glosa Iohannis Andree super Decretalibus tit. de Hereticis, de VI° Decretalium*, inserida per Eimeric a la primera part del *Directorium*, al paràgraf *Accusatus de heresi* i als mots: «nisi manifeste appareat se non intromittat». Diu l'anotador: «Male exponit quod dicitur manifeste et ideo male allegat. Non enim intelligitur quod sortilegium factum fuerit manifeste, hoc est, notorie, sed quod sapiat heresim manifeste; debet enim illud manifeste referri ad sapere et non ad facere». Una altra nota del mateix estil, més avall, f. 69v.

18. Cfr *ib.*, fol 69v, in calce; f. 70v in calce; f. 77r, in calce; f. 77v, in calce.

11. Per a tenir-ne una idea cabal, res més eficaç que llegir el llarg document de l'ADB publicat per Jaume ROURA ROCA, *Posición doctrinal de fr. Nicolás Eymereich, O. P. en la polémica luliana*, Girona 1959, 85-103.

12. En *Tres nous tractats...*, a. c. supra, nota 2, Perarnau feia saber que el ms. eimericià de la Bibl. March de Ciutat de Mallorca contenia els tractats *De iurisdictione ecclesie et inquisitorum contra infideles demones invocantes vel alias fidem catholicam agitantes*, f. 227a-245c, i *Tractatus brevis super iurisdictione inquisitorum contra infideles fidem catholicam agitantes*, f. 245c-248a, al qual ja hem fet al·lusió, fins aleshores considerats perduts. L'inquisidor torna a tractar, o ja havia tractat, l'assumpte defensant el punt de vista favorable al dret de la inquisició d'intervenir en qüestions de la religió jueva i sarraïna quan d'alguna manera la religió cristiana se'n pogués veure negativament afectada, en el *Directorium*, II, q. 46; ed. c., 352b-358a.

13. Bisbe de Vic des de 1349, fou promogut a la seu de Saragossa el 1351, d'on fou arquebisbe fins al 1381. Morí el 1382. Cfr. P. B. GAMS, *Series episcoporum Ecclesie Catholicae*, Ratisbonae 1873, 20. Cfr. C. EUBEL, *Hierarchia Catholica Medii Aevi*, Monasterii 1898, 158; GEC², vol. 24, 74.

7. Hem deixat per al final unes llargues notes dels marges inferiors dels folis 110v-111v, corresponents a les questions 36 i 37 de la segona part, on es donen noms d'alguns dels heretges més famosos condemnats en les Decretals i en el Dret civil. Les notes al·ludides, autògrafes d'Eimeric, són un llistat d'heretges cremats per la inquisició, i els noms d'alguns d'ells són esmentats al text del *Directorium*, d'altres no. La incorporació d'aquesta llista a l'exemplar que anotava Eimeric té un sentit molt clar: és una represa del martirologi dels beguins, al qual fa referència explícita Eimeric en el *Directorium*,¹⁹ i del qual recentment se n'ha trobat un exemplar a la biblioteca de Wolfenbüttel,²⁰ represa, ben entès, en el sentit contrari: els qui eren considerats sants pels grups d'espirituals i beguins són denunciats per l'inquisidor com a heretges condemnats i executats. I hom es pregunta, per tant, si aquestes notes marginals de l'inquisidor no tenen alguna cosa a veure amb la santificació de Llull a mans del grup arnaldiano-lull·lià denunciat per l'inquisidor en el *Dialogus contra lullistas*, a part d'ésser un correctiu als espirituals en general:

[fol. 110va, *in calce*] «In Marsilia fratres Johannes barrani, Guillelmus santoni, Deodatus milchaelis et poncius rocha²¹.|

In Carcassona fratres bernardus espinassera, Raymundus lobeti, Johannes de ecclesiis, | Vgo de milanis, Petrus arrufati, Guillelmus uidriarii, Aliosus (*sic*) de ceseno, | Petrus de carlato, Raymundus de cruce, Raymundus magistri, ffranciscus de tholosa, Guillelmus arlnaldi, Arnaldus caulerii et frater Gaufridus et soror quedam.|

In tholosa fratres Petrus geraldus, Petrus hospitalis, Petrus de honoribus, Petrus calueti, | Raymundus de brixio, Petrus morerii, Bernardus de iacoba et Guillelmus de auinione.

In Auinione fratres mauricius de narbona²², | ffranciscus de archata et Johannes castilionis²³.

(segueix una altra anotació guillotmada, il·legible)

19. *Directorium*, II, q. XV; 284a.

20. Inclòs en els extractes del *Processus factus tempore Innocentii pape VI* contra franciscans italians i trobat per Alexander Patschovsky, segons notícia donada per J. PERARNAU en *Noves dades sobre beguins de Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» XXV-7 (1979-1980) 241.

21. Són els quatre franciscans cremats a Marsella el 1318, als quals al·ludeix repetidament el *Directorium*: cfr. II, q. XV, ed. Pegna, 283ab, 328b. En aquest darrer lloc l'inquisidor precisa: «... quatuor fratres Minores quorum nomina memorie non habentur, sed inde factis processibus continentur».

22. *Directorium* II, q. 38: «Post tempore domini Papae Inno. VI. fuerunt condemnati per eundem dominum Cardinalem Album, alii duo fratres minores ibidem Avinione tamquam heretici pertinaces, et etiam concremati, traditi curiae seculari; quorum vnus vocabatur frater Mauritius et alter frater Johannes de Narbona»: ed. Pegna, 328a.

23. Eimeric esmenta un framenor condemnat a Avinyó en temps de Climent VI, de nom Petrus Castilionis; *ib.*, 328a.

[Fol 110vb *in calce*] In capite stagni fratres Johannes barra, Petrus canonici, | Jacobus de riuus, Johannes Martini, Johannes trabani, Bernardus | Martini, Bernardus leonis et bernardus surronis|

In pesenaco fratres Raymundus fornerii, Petrus alioni, Johannes | de mezoa et Guillelmus Seni.|

In lunello fratres Guillelmus fabri, Petrus Dei, Raymundus camba, Petrus Allfandi, Berengarius Vesianus, Guillardus Americus, soror | Johanna, soror beatrix, soror basseta, soror sclamunda (*sic*), | soror ermessendis et soror astruga et alia quedam soror |

In lodeua fratres stephanus de sereto, bernardus peyroti et franciscus barconi.|

[Fol 111ra *in calce*] In Narbona frater Madius de braudisio, frater Petrus de | franchis, fratres Bernardus amilli, Raymundus de pretiacho, | Bonushomo de Vaschonia, Petrus de Elna, Bernardus | de argileriis, guillelmus de Vrgeleriis, Guillelmus leopardi, | Castilio de Gironda, Jacobus de cruce, Beserius | de narbona, ffrunerius de forensaco, petrus Alanardi, | soror Bremunda, soror elisabeth de sancto genesio, | soror romana castellana, soror Raymunda de caranca, soror ricarda de corebia.|

[Fol 111rb *in calce*] In Gerunda fuerunt combusti frater P. Durandi de Bal-dacho²⁴, frater A. durandi | et soror quedam Johanna.|

In barchinona frater P. Olerii de mayoricis²⁵, frater Bernardus Januarii²⁶, frater Guillelmus | stephani, frater bonanatus sacerdos²⁷ et quidam nicholaus de calabria²⁸.|

In valentia frater Guillelmus guilaberti²⁹, frater Martinus Petri et mulier quedam Petra arlnalda dictal

In biteris frater Guillelmus amilli, frater stadius de biteriis et frater Guillelmus petri, | frater P. Bruni, frater Bernardus, frater croatus, frater Petrus, frater Bernardus sertil

[Fol 111va *in calce*] In Venetiis frater franciscus de iustoriol

In Neapoli fratres petrus fabri cathalano de bucholone | et quidam alius frater episcopus|

In Anglia fratres quatuor quorum nomina memoriter non habentur.|

In burgundia ciuitate metensi fratres albertus de clarena, | Molinarius Petri et quatuor alii.

Predicti omnes fuerunt ut | pertinaces heretici concremati».|

24. *Directorium* II, q. XI; ed. Pegna 265d-266a; q. 38, *ib.*, 328b.

25. *Directorium* II, q. XI; *ib.*, 265b; q. 38, *ib.*, 328b.

26. Deu ésser el *Bartholomeus lamouesius* del *Directorium*, *ib.*, 266b.

27. *Directorium*, *ib.*, 266a, 328a.

28. *Directorium*, *ib.*, 266b.

29. *Directorium*, q. 38, *ib.*, 328b.

III

Potser una de les sorpreses més interessants d'aquest manuscrit eimericià és que en donar la llista dels cent articles lul·lians condemnats, en contrast amb el ms. de Ciutat de Mallorca, en el qual aquesta llista ha estat escrita personalment per Eimeric, després de cada article s'esmenta el llibre lul·lià del qual l'inquisidor diu que l'ha extret, esment suprimit en l'exemplar mallorquí. Des del punt de vista crític és indubtable que, en el moment que hom copia el manuscrit escurialenc, la llista dels articles amb l'esment de la seva font és completa i tancada, i coincideix amb la de les edicions modernes. Si és encertat de pensar que el ms. de l'Escorial ha estat acabat de copiar devers 1385, com a màxim de tard, l'amputació que Eimeric practicaria en el ms. del *Directorium* ara mallorquí, consistent a donar els articles pelats, ometent llur font lul·liana, s'hauria d'explicar tal com hem suggerit més amunt: com una maniobra defensiva de l'inquisidor, tendent a dificultar la tasca dels qui pretenguessin impugnar la llista dels cent articles seguint el mètode de la comissió Ermengol³⁰.

Altrament el tenor d'aquesta llista és interessant per un altre motiu. Josep Perarnau ha evidenciat recentment que els articles 82-87 de la llista dels cent lul·lians del *Directorium* provenen d'un bloc d'extrets de l'*Art amativa*, autògrafs d'Eimeric, conservats al ms. Vat. lat. 7199. Perarnau ha efectuat una anàlisi molt minuciosa d'aquests extrets, comparant-los amb l'original lul·lià i amb la forma que acaben prenent en el *Directorium*. Perarnau va emprar els textos del ms. de Ciutat de Mallorca, convençut que aquella era la formulació més primitiva dels cent articles lul·lians. El ms. de l'Escorial presenta algunes diferències amb la llista del ms. mallorquí, que, pel que fa als articles que provenen de l'*Art amativa*, és divergent en algunes lliçons particularment conflictives, i així resulta que la llista dels cent articles lul·lians del ms. de l'Escorial es configura, en aquest aspecte, com un pas intermediari entre els extrets del Vat. lat. 7199 i la redacció del ms. ara mallorquí.

A reserva del que pugui aportar l'estudi del manuscrit salmantí del *Directorium*, la llista dels cent articles lul·lians del ms. escurialenc té tot l'aspecte d'ésser la més arcaica i per això la transcrivim ara, indicant en nota les variants del manuscrit de Ciutat de Mallorca, i confrontant les dues versions quan les diferències són notables i tenen o poden tenir consistència històrica o doctrinal. Designarem el ms. de l'Escorial amb la lletra A i el mallorquí amb la lletra B.

30. Cfr supra, pp.43-45 i nota 125.

TEXT DE LA LLISTA DELS CENT ERRORS LUL·LIANS
DEL *DIRECTORIUM INQUISITORUM*,
SEGONS EL MANUSCRIT DE L'ESCORIAL, N. I. 18.

[1.] [f. 89va, línia 25] Primus articulus: Quod Deus habet multas essentias. In Libro de philosophia amoris. |

[2.] Secundus: Quod in diuinis essentia non est | occiosa, sed essentiat, et natura naturificat, bonitas bonificat, infinitas infilitificat³¹, et eternitas eternificat. In Libro | de centum Dei nominibus, et in Libro super primum Sententiarum, [in marg] q. II^a.

[3.] Tertius. Quod sicut leo se habet ad leonificandum et homo ad homificandum, | sic et multo plus diuina natura se habet ad naturificandum et diuinitas ad diuinificandum. In Libro super primum Sententiarum, q. II.

[4.] Quartus est | quod sicut diuina natura requirit agere intrinsece, scilicet | naturificare³², sic sua bonitas requirit bonificare, | magnitudo magnificare, eternitas eternificare; et sic de aliis, cum sint cum ipsa natura vnium numero. In Libro super primum Sententiarum, q. II.

[5.] Quintus: Quod | sicut deus naturale habet intelligere et amare intrinsece [fol. 89vb]-ce, ita intrinsece habet naturale bonificare, | eternificare, possificare et virtuficare. In Libro super primum Sententiarum, et in Libro de centum | Dei nominibus.

A	B
[6.] Sextus: Quod quia non est altera eternitas ut Dei oportet quod <i>substantia</i> se habeat ut suppositum eternans, ut de se ipso producat eternum bonum, In Libro Contemplationum.	Sextus: Quod quia non est altera eternitas nisi Dei oportet quod <i>persona</i> se habeat ut subpositum eternans, ut de se ipso producat eternum bonum.

[7.] Septimus: Quod in | diuinis est dare commune suppositum, quod respondet | secundum suam naturam rationibus diuinis in producendo | bonum. In Libro contemplationum in pluribus locis, et | in Libro de septem arboribus.

[8.] Octavus: Quod in diuinis | sunt tres persone, et non plures, nec paluciores, scilicet, vnians, vnibilis et vnire, deificans, deificabilis et deificare, eternicans, | eternificalis et eternificare. In Libro de septem | arboribus.

[9.] Nonus: quod in diuinis deificativus, | bonificativus³³, eternificativus, et virtuficativus, | possificativus, et in amore intellectivus est Pater; | deificabilis, bonificabilis, eternificabilis, uirtuficabilis, possificalis, et in amore intelligibilis | est Filius; sed deificare, bonificare, eternificare, | virtuficare, possificare, et in amore³⁴ | intelligere, est Spiritus Sanctus. In Libro de centum Dei nominibus, et in Libro de septem arboribus.

31. infinitas infilitificat B om.

32. naturificare B naturare.

33. post bonificativus B add et.

34. amore B amare.

[10.] Decimus: Quod essentia et natura Dei Patris generat Filium. In Libro de centum Dei nominibus, et in Libro de ecclesiasticis prouerbiis.

[11.] Undecimus: Quod Deus Pater est ante quam Deus Filius. In | Libro de septem arboribus.

[12.] Duodecimus: Quod Deus Pater, | in quantum Pater, est suppositum singulare, sed in quantum | respondet suis rationibus ad producendum Filium, | est suppositum commune. In Libro de septem arboribus.

[13.] Tertiusdecimus: Quod si Deus non fuisset Pater, non potuisset esse Pater eternitatis, cuius est Pater in quantum | eam dedit Filio per generationem. In Libro de ecclesiasticis prouerbiis.

[14.] Quartusdecimus est quod Deus Pater est multiplicabilis, et Deus Filius consimiliter. In Libro de contritione, | et confessione, satisfactione et oratione.

[15.]	A	B
	Quintus decimus: Quod Deus Filius est a Deo Patre totus generatus et tota eius essentia et natura. In libro de orationum (<i>sic</i>).	Quintus decimus: Quod Deus Filius est a Deo Patre generatus et totus generatus et tota eius essentia et natura.

[16.] Sextusdecimus: Quod Deus Filius sic essentialiter est de | essentia productus, sicut personaliter de persona. | In Libro super primum Sententiarum, q. XXVIII

[17.]	A	B
	Decimus septimus: Quod Dei Filii essentia relata ad personam Filii [fol 90ra] sic est genita sicut est ingenita essentie (<i>sic</i>) Patris relata ad personam Patris. In libro super primum Sententiarum, q. XXVIII.	Decimus septimus: Quod Dei Filii essentia relata ad personam Patris.

[18.] Decimus octavus: Quod Deus, qui est Filius deitatis, | est Pater hominis deificati, propter hoc, ut in deificare | Patri assimilaretur. In Libro de centum Dei nominibus.

[19.] [*add in marg sup:*] Decimus nonus: Quod Spiritus sanctus est conceptus de Patre et Filio. In Libro de ecclesiasticis prouerbiis [*add fin*].

[20.] Vicesimus: Quod Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio, ut | equalis sit Patri et Filio, sic quod ita³⁵ habeat | duas passiones, vnam scilicet a Patre et aliam a Filio, | sicut Pater habet duas actiones, et Filius vnam | actionem et vnam passionem. In Libro de septem arboribus, et in Libro super primum Sententiarum, q. XII.

[21.]	A	B
	Vicesimus primus: Quod due passiones Spiritus Santi sunt del	Vicesimus primus: Quod due passiones Spiritus Sancti sunt

35. sic quod ita B ita quod

tota actiuitate Patris sicut ^a et stant sic vna persona, due actiuitates et vnum principium. In libro de septem arboribus.	de tota actiuitate Patris et stant sic vna persona sicut due actiuitates vnum principium.

[22.] Vicesimus secundus: Quod de Patre et³⁶ Filio et | Spiritu Sancto sic est, quod quilibet eorum stat tam | completus sicut alius, et stant omnes tres | vnus Deus non distincti in aliquo. In Libro de | confessione, contritione, satisfactione, tempore | et oratione.

[23.] Vicesimus tertius: Quod tam sunt tres | persone diuine in vnione, quod nulla | illarum trium potest aliquid agere in trinitate | sine aliis; quia nec generare, nec spirare. In | Libro contemplationum.

[24.] Vicesimus quartus: Quod generatio et | processio non possunt³⁷ esse in diuinis, per vnam | uel per³⁸ duas personas solum minus de omnibus | tribus. In Libro contemplationum.

[25.] Vicesimus quintus: Quod stante Filio de toto Patre, et stante Spiritu Sancto de totis | ambobus sine aliqua conditione contrarietatis, | stat eorum distinctio et concordia in maiori | maioritate que potest esse; et tres persone diuine | distinguuntur maiori distinctione que potest esse. In Libro | de septem arboribus.

[26.] Vicesimus sextus: Quod sicut inter Patrem et Filium in diuinis est maior vnitas et | concordia que possit esse, sic inter eos est maior | distinctio que possit esse. In Libro de septem arboribus.

[27.] Vicesimus septimus: Quod male faciunt illi, qui dicunt | quod inter Patrem et Filium et Spiritum sanctum non sit | tanta distinctio quanta est inter Deum et equum, | cum inter diuinas personas sit maior concordia quam inter Deum et equum. Que maior | concordia non potest esse sine maiori distinctione personarum. In Libro de septem arboribus.

[28.] [f 90rb] Vicesimus octavus: Quod extra Deum differentia est maior in | pluralitate, et concordia in vnitate, sed in Deo est | equalitas in differentia et vnitate. In Libro amati et | amici.

[29.] Vicesimus nonus: quod in quantum Filius in diuinis³⁹ | est distinctus a Patre et Spiritu sancto⁴⁰ personaliter, potest esse incarnatus sine hoc quod illi non sint incarnati; sed in quantum omnes tres persone sunt vna | essentia et natura, oportet, quod Pater et Spiritus Sanctus sint ita | veraciter homo per incarnationem, sicut Filius. In Libro de | septem arboribus.

[30.] Tricesimus: Quod vnitas nature et | essentie diuine facit stare equaliter tres personas diuinas hominem deicatum. In Libro de septem | arboribus.

^aadd in marg

36. et B om

37. possunt B potest

38. per B om

39. in diuinis B add in marg

40. Spiritu sancto B filio

[31.] Tricesimus primus: Quod in persona Filii Dei accepit humana natura⁴¹ participationem cum persona | Dei Patris et Dei Spiritus Sancti. In Libro de ecclesiasticis prouerbiis. |

[32.] Tricesimus secundus: Quod tunc quando Filius Dei accepit humanam naturam, produxit personam hominem in sua persona, sicut in amando esse hominem^b, produxit cum Patre Spiritum | Sanctum. In Libro de septem arboribus.

[33.] Tricesimus tertius: Quod esse | humanum est nobilius esse quod Deus creavit, et homo | melior creatura que sit. Et sicut essentia divina est supremum | esse in bonitate, ita Filius Dei fuit incarnatus in melliori esse quod sit post diuinum esse. In Libro contemplationum. |

[34.] Tricesimus quartus: Quod divina natura, que est Filius Dei, voluit esse induta de humana natura, que est Christus homo. | In Libro de septem arboribus.

[35.] Tricesimus quintus: Quod Deus pro | humano genere saluando sine hoc, quod humanum | genus non petiuit ueniam, uoluit ei indulgere | per incarnationem, quam accepit misericordia (*sic*), | que est Deus. In Libro de septem arboribus.

[36.] Tricesimus sextus: | Quod si humana natura potuisset se elongare | a diuina natura et eam fugere, ut non [*add in marg*] incarnaret se in ea, fecisset. Sed natura divina [*add fin*] accessit ad naturam humanam⁴² et incarnauit se | in illa. In Libro contemplationum.

[37.] Tricesimus septimus: Quod natura | diuina in Christo unita humanitati a peccato originali purificauit, custodiuit et mundauit eius humanitatem, ut non esset in ea. In Libro contemplationum.

[38.] Tricesimus octauus: Quod in Christo sunt tres nature, scilicet diuina, anima rationalis, et corpus humanum, et propter quamlibet istarum naturarum est rex; | nam propter naturam diuinam est rex diuinus | et eternus; propter animam rationalem est rex omnium | spirituum creatorum et creabilium. Sed propter corpus | humanum est rex totius corporalis nature. | [f. 90va] In Libro de Benedicta tu.

[39.]

A

Tricesimus nonus: quod
solla Christi humanitate
distinguuntur in tres res,
scilicet | animam, corpus et
spiritum, qui exit a duobus,
scilicet a | corpore et anima.
In libro contemplationum.

B

Tricesimus nonus: quod
persona Christi humanitatis
distinguitur in tres res,
scilicet animam, corpus et
spiritum, qui exit a duobus,
scilicet a corpore et anima.

[40.] Quadragesimus: | Quod anima Christi diligit suam formam et suam | materiam. Que forma anime Christi est nobilior, pulcior, melior et honorabilior forma que sit, nec alie forme aliarum | creaturarum habent tantam virtutem, sicut habet | sola forma anime Christi. In qua propter | eius pulcritudinem illi, qui sunt in paradiso, habent magnam gloriam. In Libro contemplationum. |

^bpost hominem seq sicut cancell

41. humana natura B natura humana

42. naturam humanam B humanam naturam

[41.] Quadragesimus primus: Quod per Christum principaliter est mundus | creatus de nichilo. In Libro de centum Dei nominibus. |

[42.]

A

Quadragesimus secundus: Quod
diuina natura et humana in|Christo
sunt magne in differentia et con-
cordia^c, | et tam magne quod sicut
(*sic*) est | concordia maior quam
alia concordia que sit | inter
creatorem et creaturam. In libro
de septem arboribus.

B

Quadragesimus secundus: Quod
diuina natura et humana
in Christo sunt magne in
differentia et concordia
mayor quam alia concordia
que sit inter creatorem et
creaturam, oportet quod sit
differentia mayor inter diui-
nam naturam et humanam in
Christo quam aliqua differen-
tia que sit inter creatorem
et creaturam.

[43.] Quadragesimus tertius: Quod inter Uerbum diuinum et animam, | quam assupsit, est magna concordia per | coniunctionem et unionem, et ita magna, quod | Verbum est anima et homo, et homo est Verbum cum omnibus | partibus suis, et Verbum convertitur cum anima. In Libro | super sententias, q. VII.

[44.] Quadragesimus quartus: quod anima Christi | est instrumentum, et Uerbum est agens, et ideo mediante anima Christi Verbum comprehendit, et non immediate. In Libro Sententiarum, q. CVII.

[45.] Quadragesimus quintus: Quod | Christo ita fuit leue in die sue passionis dolores sustinere, sicut dicere. In Libro | contemplationum.

[46.] Quadragesimus sextus: Quod tota humana | natura Ihesu Christi in passione^d penam habebat, | et tota diuina natura eius penam sentiebat. In Libro de ecclesiasticis prouerbiis.

[47.] Quadragesimus septimus: quod | corpus Christi stans in cruce fuit mortuum, in quantum anima dimisit illud, et non | fuit mortuum, in quantum deitas ab eo | non recessit, nec coniunctio diuine | nature et humane fuit diuisa. Remansit ergo Christus uiuus et mortuus; fuit | mortuus secundum⁴³ cursum naturalem, sed remansit | uiuus supra cursum naturalem⁴⁴. In Libro de septem | arboribus.

[48.] Quadragesimus octauus: Quod mortuus fuit Christus [f. 90vb] homo secundum mortem humanam, sed remansit | homo Deus, in quantum Deus remansit homo. In Libro de | septem arboribus.

[49.] Quadragesimus nonus: Quod resurrexit | Christus propter hoc, ut esset homo coniunctus ex anima | et corpore, sicut erat homo, antequam moreretur; et quando fuit mortuus, fuit homo, in quantum | Filius Dei fuit⁴⁵ homo. In Libro de septem arboribus. |

^cpost concordia seq que sit inter cancell
^dms passitem

43. secundum B supra

44. sed remansit uiuus supra cursum naturalem B add alia manu

45. fuit B erat

[50.] Quinquagesimus: quod in celo imperiali sunt anime sanctorum, | et in illo uident et contemplantur Deum facie | ad faciem et oculo spirituali ad oculum; | et in istis locis inferioribus nulla anima | potest uidere nec contemplari Deum sine | medio, quod est species phantastica. Est ergo magis | nobilitatus⁴⁶ locus ille superior, quam iste | inferior. Oportuit ergo, quod Christus ascenderit | corpus suum in altum. In libro de septem arboribus. In quo⁴⁷ videtur⁴⁸ intelligere | quod anima Christi usque post ascensionem non contem|plabatur nec contemplari potuit diuinam | essentiam immediate et faciliter⁴⁹ (*sic*).

[51.] Quinquagesimus primus: Quod | Dei Filius est bonus ratione bonitatis beate | Marie, que est bona per naturam, quia natura|lem habet proprietatem, quod est⁵⁰ bona in se ipsa in | tantum, quod non fecit peccatum mortale nec | veniale, sed habet proprietatem per se ipsam faciendi bonum. In Libro de beata Maria.

[52.] Quinquagesimus secundus: | Quod beata Maria relaxat peccatoribus | culpas et peccata et⁵¹ potest plus peccatoribus indulgere, quam ipsi peccare donatque virtutes et merita, fidem, spem et caritatem, cum quibus habeant homines uitam | eternam. In Libro de beata Maria.

[53.] Quinquagesimus tertius: Quod | voluntas beate Marie est contra iustitiam, | quia non dilexit Filii sui mortem, quem | Deus cum iustitia interemit; et in hoc est | stulta et inobediens beate Marie voluntas. In Libro orationum.

[54.] Quinquagesimus quartus: Quod Papa est | vicarius beati Petri. In Libro de septem arboribus, | et in Libro contemplationum.

A	B
Quinquagesimus quintus: Quod propter peccatum primi hominis totus mundus fuit corruptus, et quantum ad uegetabilia et animalia et alia creata, et demones et etiam angelos. In libro contemplationum.	Quinquagesimus quintus: Quod propter peccatum primi hominis totus mundus fuit corruptus, et quantum ad uegetabilia et animalia et alia creata ad seruitium hominis ymo etiam quantum ⁵² ad demones et etiam angelos.

[56.] Quinquagesimus sextus: Quod propter peccatum [f. 91ra] originale corpus hominis non est dignum, quod sumat vsum et seruicium ac vltam de plantis, nec de animalibus | brutis, que sunt creature Dei, in quibus non | habet ius aliquis qui sit contra Deum. In Libro de | articulis fidei.

[57.] Quinquagesimus septimus: Quod quia anima rationalis est forma corporis et mouet corpus ad accipiendum vitam de plantis, animalibus brutis et aliis rebus ei | necessariis, mouet corpus iniuste et⁵³ contra | ius et rationem. In Libro de

46. magis nobilitatus B nobilior

47. In quo B om

48. post videtur B add ex hiis

49. faciliter B facialiter

50. est B sit

51. et B om

52. quantum in marg

53. et B om

articulis fidei. | Et quod ille, qui est in peccato, non habet ius in | aliqua creatura. In Libro de ecclesiasticis prouerbiis. |

[58.] Quinquagesimus octauus: Quod propter⁵⁴ peccatum originale | Deus et humanum genus fuerunt in | magna contrarietate boni et mali, virtutis et vitii, veri et falsi; et illa contrarietas erat ita magna, quod Deus in | mundo populum non habebat. In Libro super Sententiarum, | q. CX.

[59.] Quinquagesimus nonus: Quod Deus consentit, quod | homo faciat peccatum ueniale, et⁵⁵ non faciat mortale; alias magis distaret | a diuina bonitate et magnitudine per peccatum ueniale, quam per mortale. Et sic Deus non licentiaret hominem, | quod faceret peccatum veniale, quod est impossibile. | In Libro Sententiarum, q. CXIX.

[60.] Sexagesimus: Quod Deus | peccatorem iuuare non potest, dum suum | intelligibile et amabile sunt infirma; | et hoc, quia participare non potest per suam | bonitatem et virtutem cum malitia, neque Deus contra iustitiam agere potest. In Libro super | secundum Sententiarum, q. XLVII.

[61.] Sexagesimus primus: Quod anima | Iudei et Sarraceni, qui credit esse in veritate et non peccat mortaliter in | peccato actuali non habebit penam | spiritua-lem. In Libro de septem arboribus.

[62.] Sexagesimus secundus: | Quod nullus est homo ita vilis, neque⁵⁶ ita peccator, | quin⁵⁷ qualibet hora, qua uelit, non possit | Dei esse⁵⁸ amicus et familiaris. In Libro de | contemplationum.

[63.] Sexagesimus tertius: Quod homo non debet reclamare Deum, si non diligit eum; et quod | ille facit magnam malignitatem, [f. 91rb] qui orat Deum sine caritate. In Libro | de ecclesiasticis prouerbiis.

[64.] Sexagesimus quartus: Quod in faciendo bonum non oportet nos sperare quod Deus | incipiat, quia iam incepit, quando nos | creauit et pro conseruatione nostra mundum | nobis dedit, vt ei seruiamus et eum | honoremus. In Libro orationum, et in Libro | de philosophia amoris.

[65.] Sexagesimus quintus: Quod virtus est | ita bona et quantitate magna, quod omnis | homo potest eam habere pro sua voluntate. | In Libro de philosophia amoris, et in Libro de centum | Dei nominibus.

[66.] Sexagesimus sextus: Quod nullus homo est, qui | non possit multiplicare amorem suum, | et uelle suum⁵⁹, in quantum voluerit. In Libro contemplationum.

A	B
[67.] Sexagesimus septimus: Quod de amore diuino quilibet potest habere quantum voluerit In libro contemplationum et in libro de centum Dei nominibus.	Sexagesimus septimus: Quod de amore diuino quilibet potest habere quantum voluerit et de Deo etiam quilibet potest habere quantum uoluerit.

54. propter B post

55. et B ut

56. neque B nec

57. quin B qui

58. Dei esse B esse dei

59. et uelle suum B add in marg

[68.] Sexagesimus octauus: Quod quilibet homo potest Deum contemplari, quantum vult, et ubi vult, et quando vult. In Libro contemplationum.

[69.] Sexagesimus nonus: quod quilibet homo de caritate et spe potest habere, quantum vult. In Libro contemplationum, et in Libro de septem arboribus.

[70.] Septuagesimus: Quod homo potest venire ad saluationem per virtutes morales, et quod quilibet homo potest habere de gloria paradisi tantam, quantum vult habere; et in omni tempore, quo est in isto mundo, potest⁶⁰ eam sibi procurare, et in omni loco in quo sit, potest eam lucrari. In Libro de articulis fidei, et in Libro contemplationum.

[71.] Septuagesimus primus: Quod homo peccat et est Deo inobediens, si non facit bonum quod intelligit; quod quidem potest facere, licet illud bonum non sit ei in⁶¹ mandatum. In Libro contemplationum.

[72.] Septuagesimus secundus: Quod qui non facit id bonum, quod potest facere, non videtur Deum multum diligere. In Libro contemplationum, et in Libro centum Dei nominibus.

[73.] Septuagesimus tertius: Quod tantum est imputandum omni potenti facere bonum⁶², et nolenti, quantum si faceret malum; quia homo potens facere bonum et nolens, semper est in culpa. In Libro contemplationum.

[74.] Septuagesimus quartus: Quod qui non facit totum posse suum ad conuertendum omnes infidelles, errat, et debet timere Deum, et est sine caritate. In Libro contemplationum.

[75.] Septuagesimus quintus: Quod Deus est ita firmus ad indulgendum, quod nichil potest indulgentiam impedire, nisi desperatio. In Libro de centum Dei nominibus.

[76.] Septuagesimus sextus: Quod Deus habet populo suo tantam caritatem, quod quasi omnes homines mundi erunt saluati; quia si plures essent dampnati, quam saluati, misericordia Christi esset sine magna caritate. In Libro de planctu.

[77.] Septuagesimus septimus: Quod sine caritate non possumus habere aliquam uirtutem, sicut sine oculis non possumus⁶³ videre. In Libro de doctrina puerili.

[78.] Septuagesimus octauus: Quod quia omnes homines eiusdem speciei sunt, dignum est quod homo diligat proximum suum tantum quantum se ipsum. Et si non faciat⁶⁴, eius amor est falsus et desordinatus; et hoc est Dei mandatum. In Libro contemplationum, et in Libro septem arboribus, et in Libro de doctrina puerili.

[79.] Septuagesimus nonus: Quod illi, qui non diligunt pluuie multipliciter uel paucitatem uel sterilitatem seu siccitatem, caliditatem uel frigiditatem, et alia, que fiunt in mundo similia, non diligunt opera diuina, sed contrariantur diuine iustitie. In Libro contemplationum.

60. post potest B add homo

61. in B om

62. facere bonum B bonum facere

63. possumus B possumus

64. faciat B facit

[80.] Octuagesimus: Quod homo debet amare Deum, quia bonus est, non autem propter nullam rem quam sibi donet, nec propter indulgere suum peccatum, nec propter hoc, quod ipse non sit dampnatus; et qui sic uoluerit oralre, sentiet se tam altum per suum amare, et per suum intelligere et memorari, quod non poterit altius ascendere. In Libro de Dominus telcum, confessione, satisfactione et oratione.

[81.] Octuagesimus primus: Quod illi qui amant Deum propter hoc, ut det eis gloriam celestem uel bona temporalia, et timent Deum propter hoc, ut non det eis penam infernalem uel labores temporales, faciunt de prima intentione secundam, et de secunda primam; et eorum intentio est peruersa et falsa et contra Dei intentionem. Non est vnus homo solus, qui faceret⁶⁵ tantum malum sicut id, quod fecit Machometus, qui tot homines misit in errorem. Et tamen maius malum sequitur, cum homo non habet ad Deum primam intentionem, quam sit totum malum, quod fecit Machometus; quia maius bonum est in vno homine, qui fortiter diligit Deum per primam intentionem, quam sit malum in omnibus hominibus, qui sunt dampnati. In Libro intentionum.

[82.] Octuagesimus secundus: Quod si Deus dat homini de bonis istius mundi, nec propter hoc, quia dat sibi, et multiplicat bona, homo debet eum plus diligere⁶⁶, quia tantum debet eum diligere, quod plus non possit eum diligere. In Libro de Arte amatiua.

[83.] Octuagesimus tertius: Quod inconueniens est, quod uerus amor propter aliqua, que facit homini Deus multiplicet, seu minuat suum amare; {add in marg} quia postquam Deus inicit hominem amare {add fin} bonitate, magnitudine, amore et sic de aliis, et homo contemplari Deum, non conuenit, quod continue⁶⁷ habeat posse in amare. Immo oportet esse tam magna magnitudo inicitandi et⁶⁸ contemplandi in amore, uestito bonitate, magnitudine et duratione, et sic de aliis, quod non possit amare crescere nec minui. Quia si posset crescere et minui, iam inilitare et contemplari non intraret medium amoris. In Libro de Arte amatiua.

[84.] Octuagesimus quartus: Quod tantum desiderat et amat amicus, hoc est homo iustus, bonitatem, magnitudinem, et eternitatem sui amici, hoc est Dei, quod propter suum amorem se concordant bonitas, magnitudo et eternitas in esse vnam essentiam et naturam, et vnam et eandem rem in numero in amico amato. In libro de Arte amatiua.

[85.] Octuagesimus quintus: Quod amicus et amatus, scilicet homo iustus et Deus, sunt vna indistincta et inconfusa essentia et natura, in bonitate, et magnitudine et eternitate. In Libro de Arte amatiua.

[86.]	A	B
	Octuagesimus sextus: Quod si amicus, hoc est homo iustus,	Octuagesimus sextus: quod si amicus non fuisset ipsa per-

65. faceret B fecerit

66. plus diligere B diligere plus

67. continue B contrarie

68. et B om

non fuisset ipsa | *substantia*
sui amici, iam eorum gloria
non fuisset in magna concor-
dia amoris. In libro de Arte |
amatiua.

[87.] A

Octuagesimus septimus: Quod
amicus et amatus, hoc est homo
iustus et Deus, in quibus non |
est paruus amor, sed magnus,
possunt esse, ymo | sunt vnamet
essentia et natura diuina | in-
distincta et indiuisibilis, sine
vlla contrariedade et diuersita-
te essentie. In Libro de Ar-[f.
92ra]-te amatiua. Hec uerba re-
plicat frequenter | in substantia
et effectum, quod amicus et ama-
tus, per quos | intelligit homi-
nem diligentem Deum et Deum di-
lectum sunt vna essentia in una
numero, et vna natura, | vna
substantia, vna actualitas, vna
eternitas, vna bonitas, vna
magnitudo, sine | contrariedade
et diuersitate essentie indiui-
sibiliter | et indistincte.

In libro de arte amatiua.

[88.] Octuagesimus octavus: Quod de Patre et Filio et Spiritu | Sancto sic est,
quod quilibet stat tam completus sicut | alius; et stant omnes tres vnus Deus non
distincti in aliquo. Et qui sic potest leuare suum | orare, et⁷¹ potest longo tempore
stare et silne ymaginatione de nulla temporali re⁷², | nulla oratio tantum valet,
quia homo stabit toltus raptus superius per Spiritum Sanctum, non culrans de re,
que sit hic. Et suum orare erlit sic verum, quod homo non possit addere in | con-
templando nec desiderando. In Libro de contritione et confessione etc.

[89.] Octuagesimus nonus: Quod infanti qui non vult consentire sacramento
confirmacionis, non valet sacramentum baptismatis. In Libro contemplationum.

[90.] Nonagesimus: Quod si homo | non est confirmatus et credit esse confir-
matus, est | a peccato originali mundatus, ratione bolne intentionis, que consumit
culpam et peccatum. | In libro contemplationum et in libro de ecclesiasticis
prouerbiis. Vbi dat intelligere quod peccatum originale non mundatur in baptis-

*sona*⁶⁹ sui amati et amatus
non fuisset ipsa persona sui
amici iam eorum gloria non
fuisset in magna concordia
amoris.

B

Octuagesimus septimus: Quod
amicus et amatus, in quibus
non est⁷⁰ paruus amor sed
magnus, possunt esse ymo sunt
vnamet essentia et natura
diuina indistincta et indiui-
sibilis, sine ulla contrarie-
tate et diuersitate essentie.
Hec uerba replicat frequenter
in substantia et effectum,
quod amicus et amatus, per
quos intelligit Deum dilectum
et hominem diligentem Deum,
sunt una essentia in numero,
natura, vna *persola* (*sic*)
vna actualitas, vna eternitas
vna bonitas, vna magnitudo,
sine contrariedade et diuersi-
tate essentie indiuisibilis
et indistincta.

69. *post persona seq amati cancell*

70. *post est seq partes cancell*

71. *et B om*

72. *temporali re B re temporali*

mate sed in confirmacione, presertim quia addit quod sacramentum confirmacionis
est inuentum ad hoc vt infantes per | se promittant quod eorum patrini⁷³ a pro-
missione | quam fecerunt sint⁷⁴ totaliter liberati. In | libris predictis et etiam in
libro de doctrina puerili.

[91.] Nonagesimus primus: Quod quilibet est obligatus, ut | sit in ordine
matrimonii uel religionis; quia omnis alius status^e discordat cum finali intentio-
ne, propter quam quilibet est creatus. | In Libro de doctrina puerili.

[92.] Nonagesimus secundus: Quod in | matrimonio generatur homo cum
sanctitate, et | quod matrimonium sic ligat, quod nullus debet | accedere ad vxor-
em suam, nisi causa prolis. | In Libro de ecclesiasticis prouerbiis.

[93.] Nonagesimus tertius: Quod | existentes in purgatorio non pos-[f. 92rb]-
sunt Deum tantum diligere, sicut eum deligerent⁷⁵, | si illas penas non sustinerent.
In Libro orationum.

[94.] Nonagesimus quartus: Quod sicut Deus Pater non addit | [*add in marg*]
aliquid Filio generando in eternitate, ita sacerdos non ad-[*add fin*]-dit aliquid
Christo, vniendo sibi substantiam, quam | panis et eius accidentia dimittunt. In
Libro | de ecclesiasticis prouerbiis. Supponit quod | vniat.

[95.] Nonagesimus quintus: Quod sicut Dei Filius non accepit additamentum
per esse hominem, ita | sacerdos facit quod sanguis, quem accepit | Christus⁷⁶ de
domina nostra, non accepit additamentum propter additionem, quam facit cum |
sanguine calicis. In Libro de ecclesiasticis prouerbiis. | Supponit quod sanguis
quem accepit Christus | de domina nostra et qui est in calice sint duo | sanguines
distincti post vniti.

[96.] Nonagesimus sextus: Quod | omnes articuli fidei, et ecclesie sacramenta
ac potestas Pape possunt probari, et probantur per | rationes necessarias, demostra-
tias et euidentes. Et ipse Raimundus dicit se probare per | rationes, quas adducit,
quas dicit et reputat esse tales; sed homines nicis⁷⁷ (*sic*) et peccatores non intelli-
gunt eius rationes. In Libro de | articulis fidei, in Libro contemplationum, in Libro
de | ecclesiasticis prouerbiis, in Libro de plantu Raimundi.

[97.] Nonagesimus septimus: Quod fides est necessaria omnibus⁷⁸ | nicis, rusti-
cis, ministerialibus et non habentibus | intellectum eleuatum, qui nesciunt cognos-
celre per rationem, et diligunt cognoscere per fidem. | Et quod homines grossi
ingenii et illiterati et nicis⁷⁹ diligunt cognoscere articulos | fidei per fidem et non
per rationem, et facilius | trahuntur ad veritatem Christianorum per fidem, | quam
per rationem, sed homo subtilis facilius trahitur per rationem, quam per fidem. In
libro contemplationum.

^e*in marg*

73. *post patrini B add* pro eis in baptisate promiserunt et tunc patrini

74. *sint B sunt*

75. *deligerent B diligenter*

76. *accepit Christus B Christus accepit*

77. *nicis B niçi*

78. *omnibus B hominibus*

79. *nicis B niçi*

[98.] Nonagesimus octauus: Quod ille, qui cognoscit per | fidem ea que sunt fidei, potest decipi. Sed ille, | qui cognoscit per rationem, non potest falli. Nam | fides potest errare, et non errare. Et | si homo errat per fidem, non habet tantam culpam, | sicut si erraret per rationem. Et sicut verius | cognoscimus ea, que videmus quam ea que | palpamus, ita uerius sumus dispositi | ad cognoscendum veritatem per rationem, quam | per fidem. Sed sicut palpando aliquando inueni-[f. 92va]-mus veritatem⁸⁰ sicut ceci, qui aliquando inueniunt que volunt, aliquando non. In Libro | contemplationum.

[99.] Nonagesimus nonus: Quod interficientes hereticos sunt iniuriosi et vitiosi in suo memorari, intelligere atque | uelle, quia heretici quando interficiuntur, | moriuntur morte sensuali et morte | intellectuali. Et Christus uoluit quod eius | discipuli et Apostoli essent homines simplices, et qui non interficerent infideles; | propter hoc, ne interficiendo eos sensualliter morirentur etiam eorum anime. Heretici | autem et infideles sunt eiusdem nature | humane, sicut ceteri, pro qua humana natura Filius Dei assumpsit carnem. | In Libro contemplationum.

[100.] Centesimus | articulus est quod Deus contulit ipsi Raymundo Lull istam Artem et doctrinam | generalem in quodam monte; qui sibi | apparuit crucifixus, et contulit eam | sibi pro huius seculi tenebris illustrandis, | que est generalis ad omnem scientiam: et naturalem, et medicinam, et ad iura; et | ualet specialiter ad destruendum errores. In Prologo super Libro Sententiarum, et in Libro de plantu Raymundi. |

* * *

A reserva del que pugui sorgir encara de l'examen detallat dels altres manuscrits del *Directorium*, la comparació dels mss. escurialenc i mallorquí pel que fa a la llista dels cent articles lul·lians permet de captar algunes realitats:

1. El nombre centenari i l'ordre dels articles és fix des del principi. En aquest aspecte no sembla que Eimeric hagi tingut cap dubte. Partint de la nostra hipòtesi segons la qual el ms. escurialenc és anterior al mallorquí, quan en aquest darrer Eimeric es reserva la tasca d'escriure-hi *manu propria* els articles lul·lians, no n'altera ni l'ordre, ni el nombre, ni substitueix cap article de la llista per un altre de semblant o diferent.

2. Sí que hi ha alteracions d'un text a l'altre. Hem anotat omissions, addicions, canvis en l'ordre de les paraules, en els temps i modes dels verbs, canvis d'un verb (*amare*) per un substantiu equivalent (*amor*), canvis en alguna conjunció, en el radical d'algun mot, o algun altre accident de còpia, per part de B, que no introdueixen canvis de sentit significatius, en el text dels articles 2 (nota 28), 4 (n. 29), 9 (n. 30 i 31), 20 (n. 32), 22 (n. 33), 24 (n. 34 i 35), 29 (n. 36), 31 (n. 38), 36 (n. 39), 47 (n. 41), 49 (n.

80. *post veritatem B add* ita etiam quandoque per fidem cognoscimus ueritatem

42), 50 (n. 43, 44, 45), 51 (n. 47), 52 (n. 48), 55 (n. 49), 57 (n. 50), 58 (n. 51), 62 (n. 53, 54 i 55), 66 (n. 56), 70 (n. 57), 71 (n. 58), 73 (n. 59), 77 (n. 60), 78 (n. 61), 81 (n. 62), 82 (n. 63), 83 (n. 65), 86 (n. 66), 87 (n. 67), 88 (n. 68 i 69), 90 (n. 71), 93 (n. 72), 95 (n. 73), 96 (n. 74), 97 (n. 75 i 76).

3. En els articles 90 i 98, les addicions que presenta B milloren el text, sobretot la recollida en la nota 70.

4. La variant de B a l'article 29 que hem recollit en la nota 37 altera el sentit del text fins a tornar-lo absurd; per això creuríem que es tracta més d'una badada que no pas d'un canvi intencionat d'Eimeric.

5. També creuríem que es pot donar com a badada la variant de B a l'article 47 recollida en la nota 40, i per la mateixa raó: perquè atorgaria un sentit absurd a la frase afectada, i perquè la variant (canvi de *supra* per *secundum*) s'ha pogut originar per contaminació d'un altre *supra* que ve tot seguit.

6. En l'article 50 els dos manuscrits presenten les lectures: A «faciliter» / B «facialiter», discrepància recollida en la nota 46. Indubtablement la lliçó bona és *facialiter*, i no només perquè és l'autògrafa d'Eimeric, sinó perquè és la que el context reclama.

7. En l'article 59, la variant recollida en la nota 52 és substantiva. Una cosa és dir: «Deus consentit quod homo faciat peccatum ueniale *ut* non faciat mortale»; una altra és dir: «Deus consentit quod homo faciat peccatum ueniale *et* non faciat mortale». És possible que Eimeric s'hagi volgut auto-corrègir?

8. En l'article 83 la variant recollida en la nota 64 també és digna d'ésser remarcada. Per sort pertany a un dels articles que provenen d'un dels extrems eimericis de l'*Art amativa* recentment editats i estudiats per Perarnau, i aquest fet felíç permet de resoldre immediatament la discrepància a favor de B. El ms. de l'Escorial diu: «... postquam Deus iniciauit hominem amare bonitate, magnitudine, amore et sic de aliis, et homo contemplari Deum, non conuenit quod *continue* habeat posse in amare». La lliçó del ms. mallorquí és millor: «... postquam Deus iniciauit hominem amare bonitate, magnitudine, amore et sic de aliis, et homo contemplari Deum, non conuenit quod *contrarie* habeat posse in amare». Entre d'altres raons, perquè respon amb més fidelitat al tenor de l'extret eimericà de l'*Art Amativa* i al d'aquesta mateixa, tal com hom pot veure en les transcripcions de Perarnau⁸¹.

9. Estranyament l'article 17 és incomplet en la redacció autògrafa d'Eimeric. L'inquisidor ha estat víctima d'un salt de mot a mot?

10. Els problemes que plantegen els articles trinitaris 15 i 21 són molt més especials, i probablement no poden ésser abordats sense tenir molt en

81. Cfr J. PERARNAU I ESPELT, *De Ramon Llul a Nicolau Eimeric ...*, o. c., 77.

compte el text lul·lià a partir del qual Eimeric formula els articles. L'addició que Eimeric introdueix en el ms. mallorquí a l'article 15 (*et totus generatus*) i la redacció diferent del 21 en A i en B suggereixen que Eimeric se sentia prou lliure a l'esguard de la llista de cinc-centes proposicions extretes per la comissió *ad hoc* dels vint volums lul·lians que l'inquisidor havia dut i denunciat a la Cúria, i això seria un senyal gairebé inequívoc de la seva intervenció preeminent en la confecció de la llista sobredita.

11. L'article 39 té una redacció molt confusa en A i en B; la introducció del mot *persona* en el text autògraf d'Eimeric és de molt difícil justificació i complica enormement el sentit de l'article.

12. En el 42 el copista del manuscrit de l'Escorial ha estat molt probablement víctima del salt de mot a mot. En el 55 i en el 67 és la mà d'Eimeric qui fa sengles addicions a la redacció més antiga, de prou pes la segona.

13. Hem deixat per al final un dels aspectes més intrigants que presenta la comparació de les dues llistes dels cent articles lul·lians. Si és veritat que el ms. escurialenc fou escrit abans de 1386 i el de Mallorca uns pocs anys més tard, resulta que en aquest lapse de temps tan curt tres de les quatre vegades que apareix el mot *substantia* en la llista del ms. de l'Escorial, és canviat pel mot *persona* en la del ms. mallorquí. Perarnau ja va detectar aquest canvi en els articles 86 i 87 de la còpia mallorquina del *Directorium* en relació amb els extrets corresponents del Vat. lat. 7199⁸². Ara, com el lector haurà pogut comprovar, la mateixa alteració es constata també en l'article 6. Sortosament la pruija del canvi no afectà el mot *substantia* de l'article 94, de temàtica eucarística ...

En aquest moments i en el marc purament descriptiu d'aquesta nota no podem pretendre res més que posar el problema sobre la taula. L'edició crítica del *Directorium* no sembla entrar en els projectes de ningú. L'edició crítica de tota la seva part antilul·liana potser és un treball que caldrà emprendre amb una certa urgència. La publicació dels extrets de l'*Art amativa* tan repetidament al·ludits i llur confrontació amb el text dels articles corresponents del *Directorium* duta a terme per Perarnau ha evidenciat que entorn de la llista dels famosos cent articles lul·lians hi graviten molts problemes. Esperem que les dades aportades avui, després d'una primera lectura del ms. escurialenc N. I. 18, evidenciïn que els problemes encara es poden ampliar i que llur possible aclariment només podria esperar-se després d'un estudi exhaustiu de tota la tradició manuscrita del *Directorium*, que com més temps passa més urgent es va tornant.

82. Cfr *ib.*, 81-82 i 85.

IV

Una altra particularitat del ms. escurialenc del *Directorium* que no voldríem passar per alt és la llista que dóna en la II p., q. 26, dels llibres de Ramon Llull condemnats per Gregori XI. A diferència, per exemple, de la llista que en donava Alois Madre, a partir de l'edició veneciana de 1595, no hi figuren ni el *Liber de tentatione*, ni el *Liber de anima rationali*⁸³. Hi ha alguna raresa, que recollim en nota, i potser alguna lectura que pot orientar en la identificació d'un títol ara com ara misteriós. Donem la llista pelada, en no haver tingut oportunitat de compulsar-la amb cap altre ms. eimericià del *Directorium*:

[f. 107rb] «Libri conldempnati Raymundi lul predicti per dominum | papam Gregorium XI^m hii sunt: Liber | de philosophia amoris. Liber de centum Dei [f. 107va] nominibus. Liber Sententiarum. Liber conltemplacionum. Liber de arboribus. lliber de CCC prouerbiis. Liber | de contritione, confessio- ne et satisfactione. | Liber de oratione. Liber⁸⁴ orationum | est alius a predicto. Liber amati et amilci. Liber de benedicta tu⁸⁵. Liber de | sancta Maria. Liber de articulis fidei | Liber de doctrina puerili. Lilber intencionum. Liber de arte amlatiua. Liber de anima. Liber de | Felix. Liber apostolico⁸⁶. Liber | de plantu Raymundi. Predicta autem | XX volumina sunt conldempnata per bullam | domini pape Gregorii XI tenoris selquentis: Gregorius episcopus...» (segueix el text de la butlla *Conservationi puritatis*).

També hem comparat la llista dels famosos cent articles lul·lians que dóna Alois Madre amb la del ms. N. I. 18 de l'Escorial i hem trobat que tenen una discrepància bibliogràfica. Segons Madre, en l'article 67 Eimeric cita com a font el *Libre de contemplació* i els *Cent noms de Déu*; el ms. escurialenc, en canvi, no esmenta el *Libre de contemplació*.

83. Almenys amb aquests títols. Cfr Alois MADRE, *Die theologische Polemik gegen Raimundus Lullus. Eine Untersuchung su den Elenchi auctorum de Raimundo male sentientium*, Münster 1973, 158. De fet, ja Pegna observava, bo i seguint l'edició de Barcelona 1503, que en els tres manuscrits que ell tenia del *Directorium* la llista i l'ordre dels llibres eren ben diferents, i per això la publicà: cfr *ed. c.*, 313a.

84. *post Liber seq de cancell*

85. Com hem pogut observar, supra p. 549, en l'article 80 de la llista dels cent articles lul·lians, el ms. escurialenc cita com a font un *Liber de Dominus tecum et confessione, satisfactione et oratione*. Ni en l'edició barcelonina del 1503 del *Directorium* ni en les llistes de l'ed. Pegna no hi surt aquest llibre del *Dominus tecum*. Serà aquella liçó en una mala lectura de *Liber de «contritione»*? O el *Dominus tecum* és una confusió per *Benedicta tu*?

86. En d'altres llistes aquest títol apareix com a *Liber Apostolicon*. Caldrà verificar si la lectura del ms. escurialenc no designa pròpiament un llibre lul·lià dedicat al papa, a l'*apostoli*.

APÈNDIX

1

1371 octubre 8. Barcelona ADB, Reg. Com. 34, f. 31r-33r

Nicolau Eimeric, inquisidor, Francesc Botella, prior de Santa Eulàlia del Camp, de Barcelona, i Pere de Sant Amanç, canonge i hospitaler de Tortosa, els dos darrers vicaris generals del bisbe de Barcelona, traslladen al bisbe de Lleida Romeu ces Comes, la carta dels cardenals Portuense i Tusculanense, en la qual ordenen de lliurar Astruc de Piera, jueu, a l'inquisidor per crims d'heretgia; i que obeeixi les dites ordres, sots pena canònica i denúncia al papa.

Reuerendo in Christo patri et domino domino romeo, diuina prouidencia Ilerdensi Episcopo, ffrater Nicholaus Eymerici, magister in sa-[f. 31v]-cra pagina ac inquisitor heretice prauitatis in [terris] illustrissimi domini nostri Regis Aragonum, Ffranciscus Botella, prior monasterii sancte Eulalie de Campo Barchinone, et Petrus de Sanctus Amancio, canonicus et hospitalerius Dertuse, vicarii in spiritua-libus et temporalibus generales reuerendi in Christo patris et domini Petri per eandem barchinonensis Episcopi in remotis agentis, se ipsos cum debita reuerencia et honore.

Noueritis nos dictos inquisitorem et vicarios quasdam litteras pergameneas reuerendorum patrum et dominorum guidonis Portuensis et Egidii Tusculanensis episcoporum et sancte Romane Ecclesie cardinalium cum earum veris sigilis appendiciis munitas die data presencium, recepisse, quarum tenor per ordinem sequitur:

«Miseratione diuina Guido Portuensis et Egidius Tusculanensis Episcopi sancte Romane Ecclesie cardinales, venerabili in Christo patri domino episcopo ilerdensi salutem in Domino.

«De mandato sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Gregorii diuina prouidencia papa vndecimi viue vocis oraculo nobis facto tenore presencium vobis precipimus et mandamus quatenus Astruchum de Piera, iudeum barchinonensem, penes vos et in vestra custodia certis de causis, ut dicitur, existentem, venerabili in Christo patri domino ... Episcopo barchinonensi et fratri Nicholao Eymerici inquisitori heretice prauitatis in terris cismarinis Regis Aragonum vel ab eis certum mandatum habenti infra XVI dierum spacium a presentacione seu notificacione presencium vobis facta immediate sequencium tradatis, liberetis et realiter assignetis.

«Datum Aui-[f. 32r]-nionie sub sigillis nostris anno a natiuitate Domini Millesimo Trecentesimo Septuagesimo primo, indiccione Nona, die X^a mensis aprilis, pontificatus sanctissimi domini nostri pape anno primo».

Subsequenter vero nos dicti vicarii recepimus litteras dicti domini Episcopi barchinonensis, quarum tenor sequitur per hec verba:

«Petrus miseratione diuina Episcopus barchinonensis venerabilibus viris Ffrancisco Botella, priori monasterii sancte Eualalie de Campo Barchinone, et Petro de

Sancto Amancio, canonico et hospitalerio Dertuse, vicariis nostris generalibus, salutem in Domino.

«Cum sanctissimus in Christo pater et dominus noster, dominus Gregorius diuina prouidencia papa XI ordinaverit et velit quod Astruch de Piera, iudeus barchinonensis, qui dudum pro quibusdam criminibus manifeste, vt fertur, heresim tangentibus apud Curiam nostram Barchinone et religiosum virum dominum fratrem Nicholaum eymerici, inquisitorem heretice prauitatis Aragonum, erat detentus et captus in posseque Reuerendi patris in Christo domini Ilerdensis Episcopi pro nonnulla discordia seu controuersia que pro capcione dicti iudei orta fuit inter illustrissimum dominum nostrum Aragonum Regem ex una parte et Reuerendum patrem in Christo dominum guillermum predecessorem nostrum et prefatum dominum inquisitorem ex altera parte, in sequestro positus, ad nos et dictum dominum inquisitorem per eundem dominum Ilerdensem Episcopum remittatur, prout et plura alia in litteris dominorum cardinalium super hiis de mandato dicti domini nostri pape concessis plenius conscribuntur, [f. 32v] idcirco de vestri discrecione, pericia et legalitate in domino fiduciam obtinentes, vobis et cuilibet vestrum in solidum super requisicione facienda dicto domino Ilerdensi Episcopo super dicti iudei comissione vobis et dicto domino inquisitori, ut pre-mittitur, fienda ac super protestacionibus debitis et opportunis ac necessariis dicto domino Ilerdensi et aliis quorum interest fiendis et omnibus aliis et singulis in premissis et circa premissa necessariis et opportunis, plenarie comittimus per presentes vices nostras.

«In quorum omnium testimonium presentes litteras fieri et sigillo nostro fecimus comuniri. Datum Auinione, die XVI septembris, anno a nativitate Domini Millesimo Trecentesimo Septuagesimo primo. Vidit Petrus Episcopus».

Ea propter paternitatem vestram de mandato dicti domini Episcopi barchinonensis ex precepto eidem facto per dictos dominos Cardinales, ut in litteris preinsertis continetur, requirimus reuerenter quatenus dictum Astruchum de Piaria iudeum, quem, vt sequitur, in posse vestro et custodia tenetis, nobis dicto inquisitori et vicariis Barchinone tornetis, remittatis, tradatis, liberetis et realiter assignetis prout dicti domini cardinales vobis mandant auctoritate apostolica et prout promisistis in instrumento dicti sequestri inde facto, infra XVI dies a recepcione seu presentacione presencium paternitati vestre facienda in antea proxime computandos, quem terminum eidem paternitati vestre ad hoc quod tribus e dictis precise et termino peremptorio auctoritate [f. 33r] qua fungimur vobis in hac parte assignamus, si penas positas in iure contra inhobedientes et transgressores mandati apostolici paternitas vestra cupit evitare.

Alias significamus eidem paternitati vestre quod, lapso dicto peremptorio termino, vestra exigente contumacia et inobediencia, quas non credimus vestram paternitatem velle incurrere et pro nostri excusacione haberemus, hec dicto domino nostro pape et suo sacro consistorio intimare, scientes relacioni presencium lato-ris fidem indubiam adhibere.

Et in testimonium premissorum omnium mandamus has nostras litteras sigillis officiorum nobis commissorum impressione comuniri. Datum Barchinone, octaua die octobris anno a nativitate Domini Millesimo Trecentesimo septuagesimo primo. Vidit inquisitor. Vidit prior.

1371 octubre 11. Barcelona ADB R. Communium, 34, f. 33r-35r

Nicolau Eimeric, inquisidor, i Francesc Botella, prior de Santa Eulàlia del Camp, de Barcelona, i Pere de Sant Amanç, canonge i hospitaler de Tortosa, ambdós vicaris generals del bisbe de Barcelona, prohibeixen tres articles pertocant al sagrament de l'Eucaristia, que fra Joan Lladó, framenor, havia predicat, d'acord amb el manament papal notificat pels cardenals de Sant Eustaqui i de Sant Àngel.

Ffrater Nicholaus Eymerici ordinis fratrum predicatorum, sacre theologie magister, inquisitor heretice prauitatis in omnibus regnis et terris serenissimi principis domini regis Aragonum dictioni subiectis, Ffranciscus Botella prior monasterii sancte Eulalie de Campo Barchinone et Petrus de Sancto Amancio cononicus et hospitalarius Dertuse, vicarii in spiritualibus et temporalibus generales reuerendi in Christo patris et domini domini Petri diuina prouidencia barchinonensis episcopi in remotis agentis, a sancta sede apostolica ad infrascripta specialiter delegati, venerabilibus et nobis in Christo dilectis vniuersis religiosis et clericis infra ciuitatem Barchinone et eius diocesim consti-[f. 33v]-tutis, Salutem in Domino et mandatis nostris ymmo verius apostolicis prompto animo obedire.

Nouerit vestra caritas nos a reuerendissimis in Christo patribus et dominis dominis sancti Euxtaxii et sancti Angeli sancte Romane Ecclesie diachonibus cardinalibus reuerenter litteras recepisse eorum impendenti (*sic*) sigilli munimine roboratas, non abolitas neque raras neque in sui qualitate aliqua viciatas, quarum tenor sequitur in hunc modum:

«Miseratione diuina Petrus sancti Eustacii et Guillermus sancti Angeli diachoni cardinales reuerendibus (*sic*) patribus Terrachonensis et Cesarauguste prouinciarum archiepiscopis eorumque suffraganeis, necnon inquisitoribus heretice prauitatis a sede apostolica in ipsis prouinciis deputatis, salutem et sinceram in Domino caritatem.

«Relacione religiosi fratris Nicholai Eymerici magistri in theologia et in dictis prouinciis heretice prauitatis inquisitoris ad audienciam domini nostri pape nuper peruenit quod tam in vestris quam suffraganeorum vestrorum ecclesiis palam et publice per certos religiosos predicati fuerunt tres articuli subsequentes in effectum:

«Primus est quod si hostia consecrata cadat vel prohiciatur in cloaquam, lutum seu aliquem turpem locum, quod speciebus remanentibus sub eis esse desinit corpus Christi et redit substantia panis.

«Secundus quod si hostia consecrata a mure corrodatur seu a bruto sumatur, quod remanentibus dictis speciebus sub eis desinit esse corpus Christi et redit substantia panis.

«Tercius quod si hostia consecrata a iusto vel peccatore sumatur, quod dum species dentibus teritur, Christus ad celum rapitur et in ventrem hominis non trahitur.

«Supplicato igitur per ipsum inquisitorem eidem domino nostro pape super huiusmodi articulis, ex quorum [f. 34r] predicatione possent scandala suscitari, salubriter prouidere, idem dominus noster papa, nobis ibidem presentibus, viue

vocis oraculo expresse comissit quatenus auctoritate sua apostolica vobis mandaremus vt, omnis more sublato dispendio, in dictis vestris prouinciis sub pena excommunicationis prohiberetis ne quis deinceps dictos articulos publice presumeret predicare.

«Nos igitur Petrus et Guillermus cardinales predicti huiusmodi mandatum apostolicum cupientes exequi vt tenemur, vobis et vestrum cuilibet in virtute sancte obedientie precipimus et mandamus ne ab inde in antea dictos articulos seu eorum alterum sub eisdem vel aliis verbis idem sonantibus in substantia seu effectum in vestris ecclesiis vel alibi palam seu publice publicare a quoquam permittatis, et hoc sub pena excommunicationis, qua contrarium facientes innodetis ipso facto.

«Notificamus vobis nichilominus simili mandato dato per ipsum dominum nostrum papam nobis facto, quod idem dominus noster papa fratri Johanni de latone, ordinis fratrum minorum, qui aliquos de dictis articulis in vestris ecclesiis frequenter recitando predicauerat, inhiberi fecit sub pena excommunicationis ne dictos articulos de cetero publice predicare presumat.

«In quorum omnium testimonium sigilla nostra presentibus duximus imponenda. Datum apud Villam Nouam Auinionensis diocesis die VIII^a mensis Augusti, anno domini Millesimo CCC^o septuagesimo primo, indicione nona, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domino nostro Gregorio diuina prouidencia pape vndecimi anno primo».

Nos igitur inquisitor et vicarii predicti, cupientes parere prefatis [f. 34v] mandatis apostolicis, vt tenemur, vniuersis et singulis tam predicatorum, minorum, beate Marie de Carmelo, augustinensium religiosis et clericis curatis et non curatis, quam aliis quibuscumque personis ecclesiasticis cuiusuis conditionis, dignitatis, status, gradus, religionis et ordinis existant infra prefate ciuitatis Barchinone et diocesis terminos constitutis vel ad eos declinantibus vndecumque, prefata auctoritate apostolica qua fungimur in hac parte, harum missarum serie litterarum in virtute sancte obedientie districte precipiendo mandamus et mandando monemus primo, secundo, tercio et peremptorio quatenus nullo eorum ab inde in antea dictos articulos seu eorum alterum sub eisdem vel aliis verbis idem sonantibus in substantia et effectum in ecclesiis vel alibi audeant publice predicare.

Si autem, quod non credimus, aliqui eorum sue salutis immemores omnes articulos vel aliquem predicauerit de predictis contra monicionem nostram immo verius apostolicam, nouerint se esse excommunicationis santantiam (!) innodatos, quam excommunicationis sententiam auctoritate apostolica qua supra prefata, monitione et termino peremptorio ac eorum culpa et inobedientia precedentibus, contra tales sic nostris mandatis immo verius apostolicis rebelles et inobedientes, nunc vt ex tunc et tunc vt ex nunc ferimus in hiis scriptis.

Et quia plus timeri solet quod specialiter iniungitur, propter quod generaliter imponitur, et ibi est adhibendum singulariter fulsimentum (*sic*) vbi timetur probabiliter ne orfanum ruat in precipitium, fratri Johanni [f. 35r] de latone, ordinis fratrum minorum in litteris dominorum cardinalium memorato, qui aliquos de dictis articulis frequenter predicauit in ecclesiis recitando, eadem auctoritate apostolica in virtute sancte obedientie districte precipimus et mandamus et mandando monemus quatenus de cetero nullum presumat publice predicare articulum de predictis sub eisdem vel aliis verbis idem sonantibus in substantia seu effectum.

Si autem, quod Deus auertat, ipse contumax mandatorum nostrorum immo verius apostolicorum extiterit et rebellis, antefactis mandatis nostris et monitis immo verius apostolicis non parendo, eadem qua supra auctoritate apostolica ipsum fratrem Johannem de latone in hiis scriptis trina monicione canonica pre-eunte et eius contumacia exigente, nunc vt ex tunc et tunc vt ex nunc, excommunicationis vinculo innodamus, nobis coniunctim vel superiori nostro absolucione de antelatis sentenciis tantumodo reseruata.

Et ne quis de premissis valeat ignoranciam allegare, mandamus vobis auctoritate apostolica qua supra quatenus in Ecclesiis vel capitulis vestris, si a quodam pro parte nostra fueritis requisiti presentes nostras litteras et sentencias legi et publicari, emittere non tardetis.

In quorum omnium et singulorum testimonium predictorum, sigilla nostra ducimus presentibus apponenda. Datum Barchinone, vndecima die octobris, anno a nativitate Domini M^o CCC^o LXX° primo. Vidit inquisitor. Vidit hospitalarius. Vidit prior.